

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

**IRAK'IN YAPILANDIRILMASINDA
TÜRK ŞİRKETLERİNİN ROLÜ VE ÖNEMİ:
KUZEY IRAK ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

MEHMET MEŞE

BURSA, 2016

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜRESEL SİYASET VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**IRAK'IN YAPILANDIRILMASINDA
TÜRK ŞİRKETLERİNİN ROLÜ VE ÖNEMİ:
KUZEY IRAK ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

MEHMET MEŞE

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. CENGİZ ŞİŞMAN

BURSA, 2016

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜRESEL SİYASET VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Tezin Adı: Irak'ın Yapılandırılmasında Türk Şirketlerinin Rolü Ve Önemi: Kuzey
Irak Örneği
Öğrencinin Adı Soyadı: Mehmet Meşe
Tez Savunma Tarihi:

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğu
_____ Enstitüsü tarafından onaylanmıştır.

Ünvan, Ad ve SOYADI
Enstitü Müdürü
İmza

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğunu
onaylarım.

Ünvan, Adı ve SOYADI
Program Koordinatörü
İmza

Bu Tez tarafımızca okunmuş, nitelik ve içerik açısından bir Yüksek Lisans tezi
olarak yeterli görülmüş ve kabul edilmiştir.

_____ Jüri Üyeleri

_____ İmzalar

Tez Danışmanı

--

Ünvan, Adı ve SOYADI

Ek Danışman

--

Ünvan, Adı ve SOYADI

Üye

--

Ünvan, Adı ve SOYADI

Üye

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması Türkiye'nin Irak'ın ve özelde Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetiminin kontrolündeki bölgede, Körfez Savaşı sonrası yeniden inşasındaki rolü ve önemi anlatılmaya çalışılmıştır.

Öncelikle tez konumu seçerken isteklerimi göz önünde bulundurarak bana yardımcı olan tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Cengiz Şişman'a, tezi oluştururken değerli fikirlerinden bizi mahrum etmeyen Prof. Dr. İsmail Tatlıoğlu'na ve bu zorlu tez sürecinde desteğini bir an olsun eksik etmeyen Doç. Dr. Çağatan Taşkın'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Mehmet MEŞE

Bursa 2016

ÖZET

IRAK'IN YAPILANDIRILMASINDA TÜRK ŞİRKETLERİNİN ROLÜ VE ÖNEMİ: KUZEY IRAK ÖRNEĞİ

Mehmet Meşe

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Küresel Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Programı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Cengiz Şişman

Mayıs 2016, 74 Sayfa

Körfez savaşları sonrasında yeniden inşa edilen Irak'ta ekonominin en önemli unsuru petroldür. Petrolden gelen gelir sayesinde Saddam döneminden ve ABD'nin bölgeyi terk etmesinden sonra bölgede büyük bir siyasi boşluk ve ekonomik fırsat oluşturdu. Örneğin, bu ortamda Türkiye'den iş adamları, Kuzey Irak'ta inşaatlar, konut projeleri, üniversiteler, saraylar, köprüler, havalimanı ve birçok alt yapı projelerine imzalarını attılar. Bu tez de Kürt bölgesinde faaliyet gösteren Türk şirketlerinin buranın inşasındaki rolleri ve önemi tartışılacaktır. Çalışmanın ilk kısmında tarihsel bakış, ardından Irak'ın ve beraberinde Kuzey Irak'ın stratejik öneminin tartışılması ile başlayacaktır. Kuzey Irak'ın etnisite, dini yapısı incelenerek, bölgede gerçekleşen Türk-Kürt ilişkileri bağlamında gelişen ekonomik ticaret ve hacmi hakkında bir perspektif açılacaktır.

Kuzey Irak Bölgesel Yönetiminde yapılan bu inşada Türkiye sadece ekonomik olarak değil kültürel, siyasi ve stratejik olarak ta aktif roller oynamaktadır. Özellikle inşaat ve alt yapı işlerinde bölgede üzerine rakip tanımayan Türkiye marka projeler ile bölgeye damgasını vurmaktadır. Yapılan alışveriş merkezleri birçok Türk malları ile dolmakta, Türkiye'den nakliye firmaları Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'nin gıda ihtiyacını nerdeyse tek başına karşılamaktadır. Eğitim, sağlık, ulaşım ve turizm alanında birçok faaliyet gerçekleşmektedir. Ancak bunlardan en önemlisi Türkiye'nin buradaki ekonomik faaliyetleridir.

Çalışmadaki analizler yapılırken istatistik verileri daha çok resmi ve özel kurumların internet sayfalarından, tarihi arka plan ile ilgili bilgiler ikincil kaynaklardan, son gündemdeki konular ile ilgili tartışmalar için de çeşitli medya organlarından faydalanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Orta Doğu politikaları, Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi, Türk Şirketleri.

ABSTRACT

Mehmet Meşe

The Role and Importance of Turkish Companies in Iraq's Structured: Example of
Northern Iraq

The Graduate School of Social Sciences
Global & International Affairs Program

Supervisor: Yrd.Doç. Dr.Cengiz Şişman

May 2016, 74 Pages

Oil is the most important fact in the economy of Iraq which was rebuilt after the Gulf War. After leaving of the USA and Saddam era revenue from oil has created a big political space and economic opportunity in the region. In this situation, for instance Turkish businessmen finished lots of constructions, housing projects, universities, palaces, bridges, airports and infrastructure projects in Northern Iraq. The study will start with a historical overview and then the discussion of Iraq's along with Northern Iraq's strategic importance. Investigating the ethnicity and religious constructions of Northern Iraq, Turkish- Kurdish relations taking place in the context of developing economic trade and its capacity a new point of view will be placed. In this study the importance and the roles of Turkish firms which operate on Kurdish region and building the region will be discussed.

In construction of Northern Iraq, Turkey has active roles not only economical but also cultural, political and strategically. Especially on construction and infrastructure Turkey has no rivals in the region, and proves it by trademark projects. Completed shopping centres, are filled in with Turkish goods and transport firms stand alone in satisfying the

needs of the region. We see lots of activities in education, health, transportation and tourism. But the most important one is economic activity.

While the study was conducted, institutional information will be used for obtaining statistical data, libraries will be used for getting historical period information and media organizations will be used for citing about the issues on the agenda.

Keywords: Middle East Politics, Northern Iraq, Turkish Firms.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	viii
TABLolar VE ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
1. GİRİŞ	2
1.1 KÜRTLERİN TARİHİ	2
1.2 IRAK VE BÖLGESEL KÜRT YÖNETİMİNİN OLUŞUM SÜRECİ .	4
1.3 BÖLGEDE ETKİN GÜÇLER VE YAPILAR	5
2. KUZey IRAK'IN STRATEJİK ÖNEMİ, SOSYAL YAPISI VE BU YAPI İÇERİSİNDE TÜRK-KÜRT İLİŞKİLERİ	8
2.1 KUZey IRAK'IN JEOSTRATEJİK VE JEOPOLİTİK ÖNEMİ	8
2.2 KUZey IRAK'TA ETNİSİTE VE DİNİ YAPI	12
2.3 IRAK'IN KUZeyİNDE KÜRT NÜFUSU VE GENEL OLARAK TÜRK-KÜRT İLİŞKİLERİ	14
3. TÜRKİYE'NİN KUZey IRAK KÜRT YÖNETİMİNDEKİ TİCARİ VE EKONOMİK FAALİYETLERİ	19
3.1 TİCARETİ ETKİLEYEN OLUMLU VE OLUMSUZ ETKENLER ..	25
3.1.1 Türkiye –Kuzey Irak Kürt devleti ticaretini artıran etkenler	25
3.1.2 Türkiye –Kuzey Irak Kürt Devleti ticaretini azaltan etkenler	26
3.1.2.1 Genel faktör	26
3.1.2.2 Vize sorunu	27
3.1.2.3 Irak'a ihracat/ sevkiyat öncesi ürün denetimi (standardizasyon & kalite kontrolü)	28
3.2 ENERJİ YATIRIMLARI	30
3.3 İNŞAAT VE ALT YAPI YATIRIMLARI	35

3. 3. 1 İnşaat Malzemeleri	35
3. 3. 2. İnşaat Sektöründe Önemli Firmalar	37
3. 3. 3 Büyük Konut Firmaları	39
3. 3. 4 Büyük ve Marka Bazı Türk Otelleri	39
3.4 ULAŞIM ALANINDAKİ YATIRIMLAR	42
3. 4. 1 Hava Alanı	42
3. 4. 2 Kara Yolu	43
3. 4. 3 Deniz Yolu	45
3.5 TARIM VE GIDA ÜRÜNLERİNDEKİ YATIRIMLAR	45
4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	51
KAYNAKÇA	54

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AKİB	: Akdeniz İhracatçılar Birliği
AR-GE	: Araştırma ve Geliştirme
ASALA	: Ermenistan'ı Kurtarmak İçin Gizli Ermeni Ordusu “Armee Secrete pour la Liberation de l'Armenie”
ASAM	: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi
ATO	: Ankara Ticaret Odası
BAAS	: Arap Sosyalist Diriliş Partisi “Hizb El-Baas El-Arabi El İştiraki”
BBC	: İngiliz Radyo Televizyon Kurumu “British Broadcasting Corporation”
BM	: Birleşmiş Milletler
BOP	: Büyük Ortadoğu Projesi
BP	: British Petroleum
BV	: Bureau Veritas (Uluslararası bir veri ve kontrol şirketi)
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CIA	: Merkezi Haber Alma Bürosu “Central Intelligence Agency”
CIP	:Ticari önemi olan kişilerin yararlandığı bekleme salonu “ Commercial Important Person “
DHKP-C:	Devrimci Halkın Kurtuluş Partisi Cephesi
DP	: Demokrat Parti
DTM	: Dış Ticaret Müsteşarlığı
DTP	: Demokratik Toplum Partisi
EIA	: Uluslararası Enerji Ajansı “Energy Information Adminisration”
EPDK	: Enerji Piyasası Denetleme Kurulu
G-8:	Gelişmiş Sekiz Ülke “Group of Eight”
GKK	: Geçici Köy Koruculuğu
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla

IEA	: Uluslararası Enerji Ajansı
IKBY	: Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi
İBDA/C	: İslami Büyük Doğu Akıncılar Cephesi
İGEME	: İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi
İTC	: İttihat ve Terakki Cemiyeti
İKDP	: İran Kürdistan Demokratik Partisi
İTO	: İstanbul Ticaret Odası
İŞİD	: Irak ve Şam İslam Devleti
KDP	: Kürdistan Demokratik Partisi
KYB	: Kürdistan Yurtseverler Birliği
MOSSAD	: İsrail Haber Alma Servisi “HaMossad leModi'in v'leTafkidim Meyuhadim”
M.Ö	: Milattan önce
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü “Organization of Petroleum Exporting Countries”
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi “Partiya Karkeren Kürdistan”
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SGS	: Société Générale de Surveillance ‘nın kısa yazılımı Uluslararası bir denetim ve kalite kontrol şirketi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü “North Atlantic Treaty Organization”
NGO	: Hükümet Dışı Kuruluşlar “Non-Governmental Organizations”
TEPAV	: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜV	: Almanya’da karayolları güvenliği için kurulan araç muayene şirketi
ŞUTSA	: Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası
UNHCR	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
VIP	: Çok Önemli Kişiler ya da Çok Ünlü Kişiler “ Very Important Person “
v.s	: ve benzeri
%	: Yüzde

ŞEKİLLER

Şekil 2. 1: Ortadoğu haritası ve etrafındaki devletler	10
Şekil 2. 2: Yezidiler'in önemli ibadetlerinden biri olan Laliş'teki 'Nurani Dergah'ı (Irak-Kürdistan Bölgesel Yönetimi).....	13
Şekil 2. 3: Şiwan Perwer ve İbrahim Tatlıses Diyarbakır Düeti	17
Şekil 3. 1: Kuzey Irak'ın ham petrolü Türkiye'ye gönderiliyor(Akşam, 2012)	32
Şekil 3. 2: Erbil'in 2000-2012 yılları genel görüntüsü	34
Şekil 3. 3: Gürbağ İnşaat tarafından yapılan Kuzey Irak en büyük konut projesi'Avrocity'.....	38
Şekil 3. 4: Kuzey Irak'ta 22 gün kalan Türk şoförlerin Barzani Vakfı tarafından üç öğün yemek dağıtılırken	40
Şekil 3. 5: Erbil(Hawler) Uluslararası havaalanı (Al-Jazeera Türk, 2014)	43
Şekil 3. 6: Irak sınırında günlerce bekleyen tavuklar (Kanatlı Ürünler Tanıtım Grubu, 2014)	44
Şekil 3. 7: Kuzey Irak'ta 22 gün kalan Türk şoförlerin Barzani Vakfı tarafından üç öğün yemek dağıtılırken	49

TABLÖLAR

Tablo: 3. 1 Türkiye 2009-2015 yılları ihracat verilerinde ilk üç ülke yüzdelik dilimi ..	20
Tablo 3. 2: Türkiye dış ticaret istatistikleri	22
Tablo 3. 3: Ülkelere göre yıllık ihracat(en çok ihracat yapılan 10 ülke)	24
Tablo 3. 4: 2007 ve Ocak 2016'ya kadar Türkiye'nin petrol ithalatı (ton olarak)	33
Tablo 3. 5: 2009-2011 yılı inşaat malzemeleri toplamı ve 2011 yılı en çok ihracat yapılan ülke yüzdeleri	37
Tablo 3. 6: Irak'ın gıda ürünleri ithal ettiği başlıca ülkeler	47
Tablo 3. 7:Başlıca Ülkeler İtibarı ile Irak'ın İthalatı (1000 Dolar)	48

1.GİRİŞ

Türkiye'nin dünya ve komşu ülkeler ile yaptığı ihracat ve yatırım her geçen gün artmaktadır. Türkiye'nin güney sınırında son on yılda çok büyük değişiklikler yaşanmaktadır. Yaşanan bu değişikliklerde Irak'ın kuzeyinde bölgesel bir yönetim ile Türkiye'nin ihracat yatırımlarında yeni bir bölge oluşturmuştur. Oluşan bu bölge ile ilgili çalışmaları veriler eşliğinde toplamak, Türkiye'nin bölgedeki rolünü anlamak gereksinimi ortaya çıkmıştır.

Türkiye'nin ihracat verilerinde Avrupa ülkeleri daima en ön sıralarda olmuştur. Fakat 2005 yılından itibaren Irak'ın kuzeyinde Bölgesel Kürt Yönetimi özerkliğini ortaya koyması ile Türkiye arasında ciddi bir ekonomik süreç başlamıştır. Bölgesel yönetimin inşasında Türkiye'nin yıllardır süren süper güçlerin arasında iş yapması oldukça ilginç ve incelenmesi gereken bir durum ortaya koymaktadır.

Bölgeyi ve yaşayan topluluklarını bilmeden Türkiye'nin Kuzey Irak inşasındaki rolünü anlamaya çalışmak yanlış olur. Kuzey Irak'ın yapılanmasını araştırırken tarihsel sürece kısa bir bakış yapmak işimizi kolaylaştıracaktır.

Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi ile ilgili birçok tez çalışması bulunmakla beraber Türkiye'nin bölgeyi inşası ile ilgili özel çalışmaya rastlanmamıştır. Yapılan çalışmaların bu kadar kısa tutulması, ileride yapılacak daha kapsamlı bir çalışmaya fırsat doğurabilmektedir.

Kaynak alınan referanslar genelde ticaret odaları ve TÜİK verileri olmuştur. Verilerin sayısal değerler içermesi çalışmada doğru sonuçlara gitme şansını artırmıştır.

Kuzey Irak'ın siyasi ve ekonomik analizini yapmadan önce burada yaşayan Kürtlerin tarihine, Bölgesel Kürt Yönetimi özerk yapısının oluşumuna ve bölgedeki etkin devletlerin rolüne kısaca bakmak yerinde olacaktır.

1. 1 KÜRTLERİN TARİHİ

Bölgedeki Kürtlerin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Tarihi kayıtlara göre “Kürtler M.Ö. 3000-4000 yılına kadar uzanan Subari, Huri ve Gutilerle” birlikte tarih sahnesine çıkarak krallıklar kurmuşlardır (Bulut 1992, s.16). Bu üç krallık hakkında çok fazla belge bulunmasa da bugün Mezopotamya adı verilen Dicle ve Fırat arasında bir bölgede yoğun olarak yaşadıkları söylenebilir. Daha sonraki varlıklarını Kassit (Kusi), Mittani, Xaldi, Urartu, Nairi devletleri aracılığıyla, Med Kürt İmparatorluğuna taşıdılar.

Kürtlerin ilk devlet yapılanmaları birçok devlet yapısı içinde geçmiştir. Bu devletlerin bazıları Kürt devleti olmamasına rağmen yoğun bir Kürt nüfus barındırıyorlardı “Medler’in Asurlar tarafından yıkılmasından sonra, Kürtler siyasi bir yapı içinde, yani devlet olarak, tarih sahnesinde görünmezler artık” (Bulut 1992, s.16). Medler aslında Kürt devlet yapılanması içinde hem en kapsamlı anlamda bir Kürt devleti olması hem de günümüze kadar bir daha bağımsız bir Kürt devleti olmamasından dolayı çok ehemmiyetlidirler. Örneğin prenslikler şeklinde gerçekleşen bölge yapılanmalarından söz etmek mümkündür. “ Kuşkusuz milattan sonraki dönemlerde Mir ve Bey ünvanı ile bazı prenslikler kurarak (Şeddadiler, Eyyübiler, Mervaniler v.s.) varlıklarını sürdürdüler. Ancak, bu yapılanmalar bağımsız bir siyasi varlık olmaktan uzak; tersine, merkezi devletlerin (Abbasi, Osmanlı vs.) eyaletleri durumundadır” (Bulut 1992, s.19). Kürtlerin tarihsel süreçleri daha çok bir ülkenin eyaleti veya sancağı şeklinde olmuştur. Medler bu anlamda Kürtlerin tarihsel süreçteki en önemli Kürt bağımsız devletini kumuş sayılabilirler.

Yukarıda da saydığımız devlet yapılanmaları aslında çok kısa bir zaman dilimine aittir. Bu konuda kaynak olarak alınacak önemli bir yontu; Bölge ile ilgili *Dar Üçgende Üç*

İsyân başlıklı kitabın yazarı Faik Bulut Mezopotamya'nın tarihinin çok eski olduğunu şu kaynaklara dayandırmaktadır.

“ *Mezopotamya'da Buluntular* ” kitabının yazarı Schmökell, 1956 yılında Cizre'de bulunan ve önceleri Buda'ya ait olduğu sanılan bir heykelin, aslında Mezopotamya yöresindeki yontuların bir sanatsal ürünü olduğunu saptadı. Amerikan Dünya Klasikleri Müzesi'ndeki heykelin önündeki tanıtım kartında şu ifade var: “Bilinmeyen Mezopotamyalı bir lider” .Schmökel aynı heykelin yaşını merak edip 1975 yılında yeniden bir test yapınca şöyle bir gerçek ortaya çıkar: “ Taş parçası, 40 bin yıllık bir yontudur. Bu taşı yontabilecek bir aşamaya gelebilecek bir kavim, en azından 5 binlik yıllık bir medeniyete sahiptir.” Demek ki Mezopotamya'daki kavimlerden biri, büyük olasılıkla da ilk Kürtler'in ataları, 45 bin yıl önce belli bir uygarlık düzeyine ulaşmışlardır” (Bulut 1992, s.19).

Bu bilgilerden anlıyoruz ki tarih Mezopotamya da başladığı tezi de hiç de hafife alınacak bir durum değildir. Mezopotamya İslam dini inanışına göre de Adem peygamberin dünyaya gönderildiği ilk yer olarak bilinmektedir. Tabi ki cennetten kovulması ya da gönderilmesi ile dünyaya geldiği inanılan birçok yer vardır. Fakat bu konuda kabul gören en büyük kanı bu coğrafyadır.

Oğuz Karaca ise Musul ve Kerkük meselesini ele aldığı kitabında üç kıtada da hangisine bir sefer ya da istila yapılacaksa yolun mutlaka buradan geçeceğini iddia eder:

“ Musul bölgesini içine alan Mezopotamya; Asya, Avrupa ve Afrika arasındaki çeşitli ulaşım yollarının kesiştiği noktada bulunması nedeniyle stratejik öneme haizdir. Hindistan'a yapılacak bir istila hareketini ve Basra körfezi yoluyla güneye yönelecek bir hareket önleyecek konumdadır. Suriye, Arabistan ve Mısır'a karşı kuzey ve doğudan yönelecek bir hareketin ilk hedefi de yine Mezopotamya olacaktır” (Karaca 2007, s. 25).

Mezopotamya'nın tarihi süreçte Kürtlerin çoğunlukla yer değiştirmedeği bir bölge olduğu bilinmekle beraber, Kürtler için güvenlik açısından bakıldığında bir avantajdan çok bir dezavantaj olduğu görülmektedir. Düşmanları ya da biraz önce sözünü ettiğimiz

toplulukların akış yönü üzerinde olması sürekli olarak saldırılara maruz kalmalarına yol açmıştır.

Tarihsel sürecin içinde çoğu zaman diğer toplumlar arasında gözükmeyen hatta nerdeyse eriyen bir toplum olan Kürtler Selçuklu, Osmanlı ve I. Dünya savaşından sonra artık bir yönetim ve devlet teşkilatı oluşturmaya çalışmışlardır. Coğrafyanın artık milliyetçi akımların yoğun olarak kol gezdiği bir zamana denk gelen ülkelerin ve başta Osmanlı gibi büyük bir gücün bölgeden çekilmesi, Kürtler için bir arayış içine giren döngü oluşturmuştur.

1. 2 IRAK VE BÖLGESEL KÜRT YÖNETİMİ OLUŞUMU

Tarihsel olarak Irak Devleti, Osmanlı imparatorluğunun bir bölgesi durumundaydı. Osmanlı devleti içinde Kürtler çoğunlukla ümmetçilik anlayışı içerisinde kendinden bireyler olarak gerek askeri gerekse idari olarak tüm roller verildiği için adeta devlet potasında eritilmişlerdir.

Ancak I. Dünya savaşı sonrasında bölgede tüm siyasi dengeler değişti. I. Dünya savaşı birçok devletin bölgeye müdahale ettiği bir savaş olmuştu. Fakat yine de bölgeye en büyük etkiyi Osmanlı'nın nüfuzunu kırmaya çalışan İngiltere ve Fransa yapmıştı. Bu emperyal güçler Irak ve Suriye gibi iki tarihsel belleği olmayan ve etnik açıdan karmaşık olan yeni ulus-devletleri oluşturarak Kürtleri de bölge ülkelerine adeta paylaştırmışlardı. I. Dünya savaşından sonra Irak, Milletler Cemiyeti tarafından 1932' de tanınmasına kadar İngiliz manda sisteminde yönetilmişti.

1932 yılında Irak'ın Milletler Cemiyetinde tanınmasıyla birlikte Kral Faysal ve Atatürk arasında görüşmeler olmuştur. Osmanlı egemenliğinin sona erdiği 1918 yılından itibaren Kral Faysal ve İngiliz mandası dönemleri geçirmiş daha çok içe kapanık ve Kürt unsurları azaltıcı çalışmalar yapılmıştır. Bu dönemden sonra sürekli gelen Baas yönetimi Abdülnasır ile aynı politikayı gütmüştür. 2000 yılında yönetime gelen Beşar Esad daha çok Şii yanlısı politikalar güderek İran ve Suriye ekseninde Kuzey Irak ile

ilişkiler güdülmüştür. Suriye menfaatlerinden çok İran ve Rusya kararları etkili olmuştur.

Atatürk'ten sonra Türkiye ile Irak arasında çok fazla bir gelişme olmamıştır. 1980' ler de Anavatan Partisi ile iktidara gelen Kürt kökenli başbakan Turgut Özal zamanında Kuzey Irak bölgesine karşı bir ilgi başlamış ancak bu ciddi bir seviyeye ulaşmamıştır.

1. 3 BÖLGEYİ ETKİLEYEN GÜÇLER VE YAPILAR

Komşusu olsun ya da olmasın birçok ülke enerji ve özelde petrol için sürekli olarak bölgeyi etkilemektedir. Türkiye için doğu ve güney sınırlarının güvenliği, şimdilerde ise ticaret hacminde en önemli bölge haline gelmiştir. 2000'li yılların öncesinde korku ve endişe olarak bakılan bölge şimdi Türkiye için birçok ürün ve enerji akışının olduğu en önemli bölge olmuştur.

Bölgeye ilgisi asla azalmayan Rusya, İngiltere'nin I. Dünya savaşından sonra bölgede karar verici olmasını kendileri için kabul edilemez bir durum olarak görmüş, farklı milletten unsurlara destek vererek kendi yanına çekmiştir. Rusya bu durumu kendi lehine çevirmek için bölgede ki Kürt unsurları desteklemiştir.

Yahudilerin bölgeye ve bölgedeki Kürtlerle çok eski tarihlerden beri ilişkileri vardır. Fakat bizim için stratejik anlamda önemli olan ilişkiler, Davutoğlu'nun *Stratejik Derinlik* adlı kitabında belirttiği gibi, İsrail istihbarat örgütünün Bağdat'ta yaptığı çalışmalardır. Kitapta; Yahudi - Kürt ilişkilerinin kökenleri yakın geçmişe kadar Kuzey Irak'ta yaşamış olan Yahudilerin varlığına atıfla, 2,500 yıl öncesine kadar dayandırılabilir. Davutoğlu kitabında Toplumsal anlamda ilişkilerin ötesinde, İsrail Devleti ile Kuzey Irak bölgesinde yaşayan Kürtler arasındaki stratejik temasların başlangıç noktası olarak Mossad'ın (İsrail İstihbarat Teşkilatı) ilk şefi olan Reuven Şiloah'ın 1931 yılında İsrail istihbarat görevlisi olarak Bağdat'a gitmesi gösterilmektedir. Şiloah bölgede üç yıl kalır. Kürtlerle ilişkiler kurar. Yahudi-Kürt siyasi işbirliğinin temellerinin bu dönemde atıldığı belirtilmektedir (Davutoğlu 2011,

s.53). Bu başlangıç daha sonra genel olarak Kürtlerin Irak merkezi hükümetine başkaldırı olduğunda, gerek eğitim için subay gerekse para yardımlarıyla sürmüştür. İsraililer, Arap topraklarında gerek istihbarat bilgileri, gerekse Arapları zor durumlarda bırakmak için sürekli olarak Kürt kartını oynayacaklardır. Körfez savaşı sonrası her ne kadar İsrail, Kuzey Irak Bölgesel yönetimi arasında ilişkiler durağanlaştıysa da, daha sonra ki yıllarda İsrail başbakanları sürekli olarak bağımsız bir Kürt devletine olumlu baktıklarını belirtmişlerdir.

İran'ın Kürt politikaları genellikle Irak'ın İran'ın içinde bulunan yoğunluğu Arap olanların yaşadığı şehirleri talep etmesiyle şekillenmiştir. İran her seferinde Irak'a karşı bir koz olarak bölgede Barzani varlığını desteklemiştir. Burada ki Kürtler de İran'ın ABD ve Rusya arasındaki geçişlerine göre siyasetlerine yön vermişlerdir, öncelikle daha çok Rusya ile yola çıkan Kürtler, Stratejik duruma göre davranarak ABD ile yollarına devam etmiştir. ABD bölgede kendi askerini taşımadan Kürtlere destek vererek varlığını sürdürmüştür.

ABD'nin bölge üzerinde etkisi I. Dünya savaşından sonra olmuştur. I. Dünya ve II. Dünya harbinden sonra artan sanayi ve bunun getirdiği petrol ihtiyacı Ortadoğu'ya olan ilgiyi artırmıştır. Petrole olan ilgi coğrafyada beraberinde güvenlik ve bölgeye sahip olma stratejilerini de geliştirdi. ABD'nin bölgeye sahip çıkmasını strateji ve güvenlik konusuna bağlayan Uğur Özmen, uzmanların bu konudaki görüşlerini şöyle ifade etmektedir. “Uzmanlara göre ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik iki stratejik hedefinden ilki jeostratejik amaçlı olup, Basra Körfezinin güvenliği, Doğu Akdeniz'in kontrolü ve İsrail'in güvenliğinin sağlanması; diğeri ise jeoekonomik amaç taşıyan, bölgedeki petrolün güvenliği ve petrol akışının sürekliliğinin sağlanmasıdır “(Özmen 2010, s. 65)

Hangi açıdan bakarsak bakalım bölgede artık diğer tüm ülkelerden daha uzakta bir güç ve tam aksine bölgenin en karar verici mekanizması halinde çalışacaktır. Kürtlerin desteklenmesi ABD için çok önemli bir Rus yayılmacılığına engel olarak oluşturulduysa da, zamanla her lazım olduğunda rahatlıkla kullanabilecekleri bir araç olmuştur (Özmen 2010, s.65) . Sonuç olarak ABD'nin işgalden sonra oluşturduğu

(genel kanı bu şekilde) Irak Anayasasında, Bölgesel Yönetim ile Merkezi Yönetime eşit haklar verilmesi, oluşacak yeni Kürt devletine ABD ‘den destek geldiği ve bağımsızlığının oluşmasına destek verdiği anlaşılabılır.

Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetiminin coğrafyada ki en önemli etkenlerinden biri şüphesiz tüm bu süreçlerin oluşmasında ilk rolleri alan İngiltere’dir. Hindistan’daki sömürmesine tehdit olarak gördüğü Sovyet ve İslam (o dönemde Türklerin büyük etkiye sahip olduğu Osmanlı) iki önemli etkindir. Osmanlı’dan gelebilecek tehditlere karşı artan milliyetçilik akımları ile Araplar arasında kurulacak birçok küçük devlet gelebilecek sorunlara karşı dost devletler yapılarak engellenebilirdi. Lawrence bu politikaları çok başarılı bir şekilde yürütmüş ve birçok Arap devleti oluşturmuştu. Fakat Kürtlerin böyle bir devlet oluşturması mümkün olmamıştı. İngilizler özellikle Musul meselesinde Kürtlere birçok silah ve maddi yardımlarda bulunarak Kürtçülük akımlarını geliştirmeye çalışmışlardır. Yaptıkları milliyetçilik akımları sayesinde birçok İngiliz şirketi bölgede çok uzun yıllar devasa ekonomik rakamlara ulaşmıştır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Türkiye, İran, Irak ve Suriye komşu olmak beraber komşu olmayan ABD, Rusya, İngiltere, Fransa ve Almanya Ortadoğu’da söz sahibi olmak için her seferinde Kürtlerle bağımsız bir devlet yapılaşması olmadan resmi ve gayri resmi ilişkilerde bulunmuş, konjonktüre göre oynaklık gösteren bir beraberlik izlemiştir.

2. IRAK'IN STRATEJİK ÖNEMİ, SOSYAL YAPISI VE BU YAPI İÇERİSİNDE TÜRK-KÜRT İLİŞKİLERİ

Türkiye gibi Avrupa ile ticaret ilişkisi yoğun olan bir ülkenin ilk etapta bu kadar az nüfusa sahip bölgesel bir yönetim ile bu kadar büyük bir ticaret hacmini kısa bir süre içinde yakalaması ilginç gelebilir. Fakat Ortadoğu'nun ve bölgenin önemi kavrandıkça aslında dünyanın büyük bir ticaret ağının bu bölgeden geçtiği gözlemlenebilir. Irak'ın öneminin stratejik önem, sosyal yapı ve Türk-Kürt ilişkilerini üç başlık altında incelersek konuya daha geniş bir perspektiften bakma şansını yakalamış oluruz.

2.1 KUZEY IRAK'IN JEOSTRATEJİK VE JEOPOLİTİK ÖNEMİ

Mezopotamya'yı konuştuğumuzda Anadolu'yu konuşmamak imkansızdır. Çünkü ikisi de nerdeyse Dünya oluşurken aynı kara parçası olmasının yanında hangi coğrafyaya ait olduğuna adeta karar verememiş gibidir. Bu görüşümü destekleyen Tunçbilek fiziki ortam tarifini yaparken adeta bu bölgeyi bir yere ait olarak göremediği gibi her yerin içerisinde de saymıştır. Bu iki tezat gibi görünen olguyu çok güzel şekilde tarif etmiştir. “Anadolu (Küçük Asya) ile Arabistan'ı kapsayan bir kara parçasıdır. Ayrıca, kuzey ve kuzeybatıda Karadeniz-Akdeniz, güney ve güneydoğuda Hint Okyanusu-Basra Körfezi, doğuda ise Hazar Denizi ile çevrelenmiştir” diyerek söylemini geniş bir coğrafyaya yaymıştır (Tunçbilek 1971, s. 2). Necdet Tunçbilek Anadolu ve beraberinde Mezopotamya'yı hem küçük bir Asya, hem biraz Arabistan, biraz Hazar ve nihayetinde biraz da Avrupa saymaktadır.

Bu kadar büyük bir coğrafyanın orta noktasında bulunan ve etkileşim içinde olan Mezopotamya birçok devlet için ulaşım ağı oluşturmaya sebebiyet vermiş, bunların en önemlisi ve günümüze kadar adını koruyan İpek Yolu, Osmanlı için büyük önem arz etmiştir. Bu durum Osmanlı devletini Avrupa ülkeleri ile zamanın önemli kara ulaşım aracı olan tren yollarını yapmaya itmiştir. Sadece tren yolları değil o dönemde olan fakat günümüzde olmayan çok büyük iki kargo gemisinin nehirlerden geçtiği

belirtilmektedir. Ne kadar günümüzde bunlara ait bir çalışma olmasa da döneminde çok önemli işlev gördükleri bilinmektedir. Konuyu dile getiren Karaca; “Osmanlı döneminde vücut bulan Bağdat demiryolu projesi de Mezopotamya’nın stratejik önemini ortaya koymaktadır. Mezopotamya ticareti o dönemlerde İngilizlerin elinde bulunuyordu. İngiliz tüccarları Mezopotamya ile olan ticari ulaşımı da neredeyse tekellerine almışlardı. 1859 ‘da kurulan Fırat ve Dicle nehir yolları şirketi her biri dört yüz tonluk buharlı iki kargo gemisi vasıtasıyla bu taşımacılıkta rakipsizdirler” diyerek belki de günümüzde neden bizim de bunu yapamadığımızı sorgulamaktadır (Karaca 2007, s. 26). Tabi ki İngilizlerin bölge de ulaşımında tek ve rakipsiz olmaları Almanların işine gelmemektedir. Dönemin padişahı olan II. Abdülhamit meseleyi hem ülke ekonomisinin zor durumundan kaynaklı, hem de Almanya’yı bölgeye çekerek İngiltere’ye karşı güç kazanmak için ustalıkla bir çözüm yolu bularak halletmiştir. Bu durumu tam olarak ifade edecek bağlamlar Karaca’nın *Musul – Kerkük Meselesi* kitabında ; “ Mezopotamya aynı zamanda Ortadoğu’da büyük güçlerin petrol arama ve işletme imtiyazları için birbirleriyle yarıştıkları bir bölgedir. II. Abdülhamid döneminde 1888 ve 1898 yıllarında yayınlanan iki ferman ile Musul ve Bağdat vilayetlerinde ki petrol alanlarının Hazineyi Hassa’ya bağlandığı ilan edilmiştir. Berlin-Bağdat demir yolunu yapan alman şirket (Alman Demir Yolu Şirketi) demir yolu inşası için yaptığı antlaşmada hattın iki yanındaki 20’şer km.lik sahada bulunan ham madde kaynaklarının çıkarma ve işletme yetkisini almıştı.1904’te Anadolu Demiryolları bu imtiyazı DEUTSCHE Banka verildi” şeklinde ifade edilmiştir (Karaca 2007, s. 26).

Yapılan projenin bu bölgenin kalbi olduğunu Ortadoğu ve Orta Asya haritasına baktığımızda açıkça görmekteyiz. Hazar Denizi, Karadeniz, Akdeniz, Basra körfezi ve Kızıl deniz Ortadoğu’nun her tarafından sokulmuş kan damarları gibi durmaktadır. Deniz yolları ve karayolları bölgeye çok uzun yıllardan beri değer katmıştır. Bölgeye değer katan bu su yollarını ve karayollarını kısaca incelediğimizde dünyanın iki tarafını birbirine bağlayan yollar olduğunu görmekteyiz. Şekil 2. 1’e bakıldığında Ortadoğu ile ilgili stratejik noktaları ve bu noktalar üzerinde etkin olmak isteyen büyük ve küçük güçlerin nasıl bir yol izleyeceğini tahmin edebilir.

Şekil 2. 1: Ortadoğu haritası ve etrafındaki devletler

Kaynak: <https://gowans.files.wordpress.com> 04.11.2015

Hazar Denizi olarak bilinen aslında bir göl olan İran, Rusya ve Türki cumhuriyetler etrafına dizen önemli enerji havzası enerji akışını, Mezopotamya üzerinden Anadolu'ya oradan da Avrupa'ya aktarma yolu halindedir. Özellikle bölge üzerinde Rusya'nın hakimiyeti varken, ikili süper güç döneminde ABD'nin Azerbaycan'ı ve Türkiye'yi

destekleyen politikaları ile bu önemli denizin etrafında ki enerji akışında Rusya'yı tek başına bırakmak istememiştir. İran bu denize komşu olan bir ülke olması ve AB ve ABD ambargolarından kaynaklı Rusya ilişkilerine önem vermiştir. Yine İran'ın bu deniz ve hemen buraya bağlı bir demiryolu olması itibarı ile İran'ın Rusya üzerinden gelen malların Kuzey Irak Bölgesel Yönetimine ulaştırmasında en büyük avantajı olduğu söylenebilir.

Basra Körfezi, bu körfez çoğu kaynaklarda Arap körfezi olarak bilinmesi ile beraber İranlılar Pers körfezi olarak isimlendirmektedir. Dünya'nın petrol kaynaklarının büyük çoğunluğu Basra körfezinde yer almaktadır. Katar, Suudi Arabistan ve BAE gibi ülkeler bu körfeze sahip olma yarışındayken, İran bu körfezi yıllarca bir Pers körfezi yapmaya çalışmıştır. Tüm dünyaya bu körfezden petrol gemileri sürekli olarak sevkiyat yapmaktadır.

Karadeniz tarihi süreçte uzun yıllar bir Türk gölü olarak kalmasına rağmen 19. yüzyılda Rusya'nın sıcak denizlere inme isteğini yerine getirmesiyle bir Türk ve Rus gölü halini almıştır. Fakat ilerleyen yıllarda diğer ülkelerin oluşumuyla artık çok uluslu bir deniz olmuştur. Günümüz de NATO ve Rusya arasında bir hakimiyet yarışı vardır.

Akdeniz komşu olduğu ülkeler ve genişlik olarak Ortadoğu'nun etrafında saydığımız beşli arasında en büyük denizdir. Kıyıları olan ülkeler ile kıtalar arası ticaretin ana unsur denizidir. Ortadoğu da ki petrol ve doğalgaz zenginlikleri bu denize olan ilgiyi en üst seviyede tutmaktadır. Özellikle Kıbrıs Akdeniz'e sahip olmak isteyen bir yapılanma için en önemli noktadır.

Kızıldeniz Mısır nehir olarak da adlandıracağımız Ortadoğu'nun önemli damarlarından biridir. Mısır ve İsrail arasındaki siyasette çok önem kazanmaktadır. Günümüz için çok büyük öneme sahip olan bu deniz yapılanması beş koldan Ortadoğu'ya ulaşmak isteyen Dünya ekonomilerini bir hakimiyet yarışına itmiştir. Günümüzde hayretle anabileceğimiz bir başka gemi ile taşıma yolu Osmanlı döneminde İngilizlerin Fırat ve Dicle ile ilgili taşıma sistemleridir. İngilizler bu iki nehir üzerinde gemi ile yük taşımacılığı yapmıştır. İngilizlerin Fırat ve Dicle'de yaptığı gemi ile ulaşma tekel ve

rakipsiz olması Osmanlıyı tren yolları için Almanya ile anlaşmaya götürmüştür. Özellikle durumun gelecekte Osmanlı'yı zor durumda bırakacağını bilen II. Abdülhamit Almanlara tren yollarını masrafsız olarak yaptırmış karşılığında tren rayının etrafındaki maden kaynaklarını Almanlara vermek durumunda kalmıştır.

Tarih sürecinde var gelen jeostratejik ve jeopolitik durumu şimdide özellikle Irak'taki körfez savaşı sonrasında ve Saddam devletin başından alınması politikasında ABD ile hareket ederek önemini bir daha ortaya koymuştur. Özerklik ve Yeşil Hat projeleri ile bir nevi güvenli savaşız bölge olması bir üs ve kara ordusu ihtivası haline gelmiştir. Çoğu zaman Basra Körfezi işlev göremediği ve petrol sevkiyatı yapılamadığı durumlarda kurulmuş olan Kerkük – Yumurtalık (Ceyhan) boru hattı sayesinde Türkiye üzerinden Avrupa'ya petrol sevkiyatı bölgenin öneminin ortaya koymuştur.

Son gündem de Arap Baharı ile başlayan Suriye gerilimi Kürtlerin bölgede ki konumu itibarı ile PYD üzerinden İŞİD ile mücadele sürecinde bulunan ABD Kuzey Irak Bölgesel Yönetimini bir nevi saf dışı bırakmış olsa da Kürt gruplar üzerinde etkisi vazgeçilmez olduğu için, Kuzey Irak Bölgesel Yönetimine başvurmak kaçınılmaz olacaktır.

2.2 KUZAY IRAK'TA ETNİSİTE VE DİNİ YAPI

Bölgeye hakim ırk hangisi bunu söylemek oldukça değişkenlik gösteren bir durumdur. Fakat yine de Kürt topluluğun bu bölge dışında tarih sürecinde başka bölgelerde bir medeniyet oluşturmadığı görüldüğünden tarihin bize verdiği donelere bakılarak Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı coğrafya diyebiliriz. Bunu bölge hakkında yazıları olan Bulut “Asuriler, Mezopotamya'nın en eski ve en çok tanınmış organik kültürünün devamıdır” sözleriyle nitelendirip Kürtlerin tarihteki yerlerini ifade etmeye çalışmıştır (Bulut 1992, s. 19). Daha da eski tarihlerden olaya bakacak olursak günümüzden beş bin yıl öncesine dayanan Sümerler ve daha birçok kültürle beraber yaşayan bir Kürt varlığını görmek mümkündür.

Mezopotamya'nın tarih sürecinde birçok devlet ve topluluk yapılanması geçmektedir. Geçiş noktası olması hesabıyla Kürt toplulukları birçok kavim ile etkileşim içinde bulunmuş çoğu zaman istila, savaş ve baskınlara maruz kalmışlardır. Bu konuya değinen Bulut “ Kürt Guti'lerin torunlarıyla Zağros 'tan Mezopotamya'ya doğru kültür köprüsünü uzatanlar ise Sümerler oldu. MÖ 3000 yılında yazı icad edildi burada. MÖ 2000 yıllarında da yazılmış kanunlar vardı Sümerler 'in. Sami ırkından olan bu halkın kültürünü, yeni Sami kökenli Babil'liler miras aldı. MÖ 1300 yılında, siyasi iktidarın merkezi Babil'den Mezopotamya'nın kuzeyi Asur'a taşındı.” sözleriyle aslında bunu açık bir şekilde ifade etmiştir (Bulut 1992, s. 19). M.Ö Sümer, Akad, Asur, Babil varken daha sonra İran, Arap ve Türklerin kurduğu devletlerin egemenlikleri yaşanmıştır.

Şekil 2. 2: Yezidiler'in önemli ibadetlerinden biri olan Laliş'teki “Nurani Dergahı”.(Irak-Kürdistan Bölgesel Yönetimi).

Kaynak: Turizm Genel Kurulu Kürdistan-Irak resmi web sitesi (www.bot.gov.krd 20.03.2016)

Kürtler tarih sürecinde birçok dine sahip olmaları ile beraber şuan en çok Sünni İslam üzerinedir. Bunun dışında Şii İslam itikadı üzerine olanlarda vardır. İslam dini dışında

Yezidi, Yahudi, Zerdüşt ve Hristiyan dinlerine ve inanç yapılarına sahip Kürtler vardır. Günümüzde her ne kadar bazı dini grupların sayısı azalmış ya da inanışlarını gizli idame etmek zorunda kalsalar da mezarlar ve anıtlar bu inanışların birer belgeleri durumundadır. Şekil 2. 2 ise Ezidilerin günümüze kadar kalan ibadet yerlerinden birisidir.

İslam dinine mensup olan Kürtlerde, çoğunluğu Şafii ameli üzerine ibadet ederler. Kürtlerde Sufi kültürü oldukça yaygındır. Özellikle Kadirilik ve Nakşibendilik en yaygın tarikatlar olurken bunlar dışında birçok tarikat oluşmuştur.

Mezopotamya’da yaşayan Kürt grupların içinde çok farklı gruplar vardır. Türkmenler, Araplar ve Süryaniler kendilerine ait dinsel ve kültürel yapılar oluşturmuştur. Birçok yerde *Kilise ve havra vardır. Mardin, Diyarbakır ve Süleymaniye’de tarihteki örnekleri vardır* (Fıratet.com, 2016).

2.3 IRAK’IN KUZEYİNDE KÜRT NÜFUSU VE GENEL OLARAK TÜRK - KÜRT İLİŞKİLERİ

Kürt nüfusun yoğun olarak yaşadığı yerlerden biri de şüphesiz olarak Irak’ın kuzeyidir. Yaklaşık olarak 4 milyonu aşkın bir Kürt nüfusa sahip olan Irak nüfus sayımlarının çok iyi bir kayıta sahip olmadığı bir ülkedir. Son yıllarda artan terör ve savaş yüzünden oldukça değişken bir nüfus yapısına sahiptir. Toplam nüfusun 20-30 milyon arası olduğu değişik kaynaklarda belirtilmektedir. Irak merkezi yönetimlerinin Kürt bölgelerde yaptığı baskı ve zorlamalar bu bölgedeki insanların Avrupa’ya geçişine sebep olmuştur. Erbil, Süleymaniye ve Duhok en büyük şehirleridir. Erbil en başkent olmanın yanında en fazla nüfusa sahip ildir. Erbil nüfusu yaklaşık 1,5 milyonu bulmuştur.

Türkiye’nin Kürtlerle olan mesafeli ve çekinceli durumunu, Turgut Özal Kuzey Irak Kürtleri ile görüşerek bir ilke imza attığını belirtmiştir. Dündar yazısında “İlk kez bir Türk Cumhurbaşkanı bir Kürt liderle görüşecek. Bunun Kürtler için ne anlama

geldiğini, nasıl bir kilometre taşı olduğunu kimse anlayamaz” diyerek görüşmenin önemini belirtmiştir (Dündar, 1999).

Özal yönetiminin araladığı kapıyı 2001 de başlayan ama özellikle 2005 ve 2015 yılları arasında iktidarda Kürt açılımı sloganı ile çıkan Ak Parti, görüşmelerle başlayan süreci ekonomik bir döngü içine koymayı başarmıştır. Irk ve milliyetçi akımlardan çok, ekonomik politikaları devreye koyarak Kürtler’ in problemlerine çözüm bulunacağını belirten Ak parti yetkilileri, bölgede ciddi sayılacak oy oranlarına ulaşmıştır. Ak Parti kendisinden önce gelen partilerden farklı olarak Kürt meselesi ile ilgili konuşmaktan çekinmemiş bu konuların üzerine giderek bölgede ki oyları almıştır. 2002 de başlayan ve 2016 da halen devam eden hükümetleri boyunca bölge oylarının belirleyici olduğunu bilen parti yetkilileri söylemlerinde sık sık Kürt sorunu ile ilgili konuşmuş ve özgürlüklerin verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Türkiye de bölge ile ciddi ekonomik ilişkiler Ak Partili yetkililerin Kuzey Irak Bölgesel Yönetiminden gelen yetkilileri Ankara’da karşılaması ile başlamıştır. İki karşılıklı muhatap arasında ki ticaret hacmi sadece söz üzerinde kalmamış son yıllarda yüksek bir artışla Almanya’dan sonra ikinci büyük ticaret hacmi yakalanmıştır.

2003 ‘te ABD Irak’a kuzeyden müdahale için Türkiye’den topraklarının kullanılması izin isterken, tezkerenin meclisten geçmemesi hatta Türkiye’nin Irak’a komşu ülkeler adı altında toplantılar gerçekleştirmesi Türkiye’yi bölge ve süreç üzerinde söz sahibi olmaktan alıkoymuştur. Daha sonra ABD’nin de desteğiyle Kürtler Irak’ın yukarısında Özerk bir ordu ve yönetim oluşturmuşlardır. Yaklaşık 75000 civarı peşmerge gücü bu yeni oluşturulmuş yapının güvenlik birimi halini almıştır. Dönemin başbakanı Tayyip Erdoğan’ın ABD başbakanı George W. Bush ile görüşmesi sonucu Türkiye artık bir muhatap olarak Kuzey Irak Bölgesel Yönetimini almıştır. Ak parti ve askeriye arasında yaşanan süreci yönetme ve Kuzey Irak’a yapılacak operasyonlar ilk etapta askerlerin başarısıyla sonuçlanıp askeri operasyonlar 2008 yılına kadar yapılsa da zamanla ekonomik işbirlikleriyle ve artan ticaret hacmiyle karşılıklı bağımlılık halini almıştır.

Ekonomide bağımlılık oluşturmada önce Barzani “Türkiye Kerkük’e karışırsa bizde Diyarbakır’a karışırsız” demesine rağmen 2008 den sonra ki artan ekonomik bağımlılıktan dolayı BDP ve PKK’yı sürekli bir şekilde uyaran bir rol almıştır (Akt. Balcı 2012,sf. 130). 2012 yılından sonra Türkiye’ye sürekli olarak gelen Barzani PKK çağrıda bulunarak silahlı eylemleri bırakmasını söylemiştir. Türkiye ile beraber davranarak gerekirse kendi ülkesinde yapılanmış olan PKK ‘yi bölgeden uzaklaştıra bileceğini belirtmiştir. Mesut Barzani’den sonra Irak Bölgesel Yönetimi Başbakanı olan Neçirvan Barzani de silahlı yöntemin bir çare olmadığını süreci barışçıl politikalar ile çözülebileceğini belirtmiştir. Bu durum sadece Barzani’nin partisinde değil, Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani’n mensup olduğu KYB’ nin de sürekli olarak söylemlerinde yer almıştır.

Son yıllarda PKK’nın kolları olan PYD ve YPG’ nin gerek Irak ve gerekse Suriye’de etkin roller alması Ankara-Erbil yakınlaşmasını daha da artırmıştır. ABD’nin zamanında Kuzey Irak’ta yer verdiği PKK için yapılan durum şimdilerde PYD için yapılmaktadır. Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi daha da güçlenen bir PKK’yı istememekte hatta kendisi için bir tehdit olarak görmektedir. Fakat ABD ve Rusya’nın yapmaya çalıştığı bu kuzey Suriye deki alan temizleme ve PYD ‘de ye ait bir kanton oluşumu Türkiye ve Barzani yönetimi tarafından kaygıyla izlenmektedir. Bu durumu The Guardian gazetesi Uluslararası Af Örgütünden aldığı bilgiye dayanarak Kürt grupların sivillere karşı işlediği savaş suçları ABD desteklidir diyerek başlık yapmıştır (Uluslararası Af Örgütü, 2015). Sonuç olarak ortak kaygılar iki muhatabı PKK’ya karşı tavır almada güvenlik eylemlerini alamaya zorlamaktadır.

Kuzey Irakla artan ihracatın sadece karşılıklı ekonomik anlaşmalardan kaynaklı olduğunu yetersiz olabilir. İki ülke arasındaki etnik yapı yakınlığından kaynaklandığını Türkiye’nin Kürt unsurlar ile diyalog ve çalışmaları ile artığını görmekteyiz. Bölge de yaşayan insanlar İstanbul, Ankara ve Diyarbakır’dan gelen haberlere sürekli olarak ilgi ile takip etmektedir. Türkiye’nin güney doğusunda doğmuş ve bölgeye adeta mal olmuş bu iki sanatçı Şiwan Perwer ve İbrahim Tatlıses ilk kez birlikte bir konser vermiştir. Türkiye de 2013 yılının kasım ayında Diyarbakır’da verilen konser ikiliyi hem buluşturmuş, hem de Türkiye’de ve Kuzey Irak’ta ilgi duyulan iki sanatçıyı birleştirici

rolü vermiştir. Yine bu durumun en güzel, fakat sonuçlanmamış bir örneği ünlü türkücü İbrahim Tatlıses Kuzey Irak'ta yaptığı inşaat projesi Cennet Bahçesi adlı projedir. Bu proje bölge halkı için çok sevindirici ve umut verici yönünün olacağı söylenebilir.

Şekil 2. 3: Şiwan Perwer ve İbrahim Tatlıses Diyarbakır Düeti

Kaynak : www.medyatava.com 16.11.2013 cumartesi 16: 37 Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Diyarbakır Ziyaretinden Ünlü sanatçılar Şiwan Perwer ve İbrahim Tatlıses'in Düetinden görüntüler.

Türkiye'nin 2013 yılından sonra geriye doğru bir ivme oluşan ihracatını artırmak için Kürt sorunu ile ilgili çözüm noktasında ivedilikle çalışması gerekmektedir. 2013 yılına gelene kadar Irak ile ticaretimizin artması, Ak Parti döneminde yapılan görüşmeler ve iletişim içerisinde olunan Kürt politikası ile sağlandığı, ihracat rakamları ve yapılan açılım hareketleri göstermektedir. 2003 yılından sonra başbakanlık, daha sonra cumhurbaşkanlığı makamına geçen Abdullah Gül dış politikada başarılı bir siyaset izlemiştir. 2009-2014 yılları arasında 2015 yılında başbakanlığa geçen Ahmet Davutoğlu, Türkiye'nin dış politikasında daha ekonomik, çözümcü ve etnik siyaset

gütmeden çalışmalarından kaynaklı büyük ilerlemeler kaydetmişlerdir (Dışışleri Bakanlığı, 2016). 2009-2013 yılları arası Ahmet Davutoğlu'nun dışışleri bakanı olduğu ve Recep Tayyip Erdoğan'ın Başbakan olduğu dönemin etkisi vardır. Daha sonra ki dönemde 2013 ve 2015 yılları arası seçimler ile oluşan kaotik ortam ve siyasi dalgalanmalar içışleri etkilediği gibi dışışleri de etkilemiş ticarete daralma görölmüştür. Fakat 2015 yılı ile elde edilen siyasi istikrar daha sonraki yıllar Türkiye için hem dış ticaretinde, hem de Irak ile olan ticaretinde daha büyük ticaret hacimlerine ışık olacaktır.

Türkiye yıllarca Kürdistan'ın kurulmasında kendi iç siyaseti açısından tehlike barındırdığı için Irak'ın bütönlüğünden yana bir tavır sergilemiştir. Bu durum bölgenin en önemli iki faktörü olan KDP ve KYB'nin PKK'ya verdikleri desteği çekince Türkiye ile aralarında öncekinden farklı artık bağımsız bir Kürdistan politikasına karşı çıkmayan bir politika gelişmiştir. Fakat Türkiye Irak'ın bütönlüğü ile ilgili söylemlerinden hemen vazgeçmemiştir. Uzun süren bir görüşme ve ticaret ağından sonra özellikle merkezi Irak yönetimi ile Türkiye arasındaki gerginleşen politik sorunlardan sonra iyiden iyiye özerklik konusunda bir engel görmemiştir.

3. TÜRKİYE’NİN KUZEY IRAK KÜRT YÖNETİMİNDEKİ TİCARİ VE EKONOMİK FAALİYETLERİ

Irak ile Türkiye arasındaki ilişkiler Saddam rejiminin yıkılmasından sonra çok büyük ilerlemeler gerçekleştirmiştir. 2005 yılı ile başlayan ve 2010 yılında 6 milyar doların üzerinde gerçekleşen ihracatımız ile bu alanda dördüncü sıraya yerleşen en önemli yeri almıştır. Yapılan ihracatın büyük bir çoğunluğu güvenli bölge sayılan KBY’nin etkin alanı olan Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetiminin bulunduğu bölgededir. KBY’nin ihracatımızın artmasında etkisi oldukça fazladır.

Ülkelerin ilişkilerinde tarih süreci çok önemli bir yer almaktadır buna en güzel örneklerden biride muhakkak Türkiye ve Kuzey Irak Kürt Yönetimi arasındaki tarihsel bağlardır. Bu coğrafyada bulunan halkların, tarih öncesi dönemden beri etkileşimi ve ticaret yollarının üzerinde bulunmasından kaynaklı süreklilik arz eden bir ticari faaliyet vardır. Fakat bu uzun süreci baştan ele almamız hem yeterli bilgi ve belgeler hem de konu itibari ile zor olmaktadır. Biz burada daha çok 2005 yılı ve sonrası ekonomik faaliyetleri ele alacağız. Özerklik dönemi ve daha sonrasında bölgesel hükümetin ilanı sürecindeki ticari faaliyetler hem düşük bütçeli hem de merkezi Irak hükümeti namına geçtiği için Kürt Bölgesine çok fazla etkileri olmamaktadır. Bölge Saddam Hüseyin döneminde Özerklik olsa da bu durum çok kısa sürdüğü için asıl ticari ve ekonomik faaliyetleri 2005 ve sonrası yıllarda olmuştur. Durum böyle olunca 2005 yılı sonrası verilere dayanarak analiz yapmak daha doğru olacaktır.

Özellikle 2009- 2015 TÜİK dış ticaret ihracat-ithalat verilerine bakıldığı zaman, Avrupa Birliği her ne kadar ihracat rakamları açısından Yakın ve Orta Doğu olarak adlandırılan bölgeden daha fazla olsa da, ihracat ve ithalat dengesi açısından gerek Avrupa ve gerek Asya ülkeleri ithalatımızın daha fazla olduğu ülkelerdir. Orta Doğu ise bu konuda oldukça büyük bir farkla ithalatçı ülkeler konumundadır. Özellikle ithal ettiğimiz ürünlerin sadece enerji kaynaklı olması bu durumu daha tercih edilir konuma getirmektedir. Türkiye üretimini bu coğrafyaya, Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi sayesinde çok büyük avantajlarla göndermektedir. Sadece işe enerji penceresinden bakıldığı

vakit yine çok büyük bir avantaj gözükmektedir. Türkiye bölge üzerinde söz sahibi olma çabası, bu iştah kabartıcı ekonomik avantaj kaynaklıdır. Ülke bazında bakıldığında 2014 yılında Almanya'dan sonra en fazla ihracat yaptığımız ülkenin Irak olması Orta Doğu'nun Türkiye için önemini açıkça ortaya koymaktadır.

Tablo: 3. 1 Türkiye'den 2009-2015 yılları ihracat verilerinde ilk üç ülke yüzdeler dilimi

Sıra	Ülke	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1	Almanya	9,6	10,1	10,3	8,6	9,0	9,6	9,3
2	İngiltere	5,8	6,4	6,0	5,7	5,8	6,3	7,3
3	Irak	5,0	5,3	6,2	7,1	7,9	6,9	5,9

Kaynak: TÜİK

TÜİK' ten aldığımız 2009 yılından günümüze kadar olan verilere baktığımızda iki muhatap arasındaki ilişki açıkça göz önüne gelmektedir. Ticari ilişkilerin geliştiğini yine ticaret hacmi bölümünde bahsettiğim tablonun küçük bir bölümüne bakacak olursak çok iyi yorumlayabiliriz

Tabloda Türk hükümetinin Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'nin liderleri ile görüşmeler yaparak Kürt sorunu çözüm noktaları aramaları yıllarında 2011-2014 yılları arasında Irak ile yaptığı ihracat rakamları İngiltere ile yapılan ihracat rakamlarını üstüne çıktığı görülmektedir. Yine tabloya baktığımızda 2013 yılının bu iki ülke arasındaki ihracatın en yüksek noktası olan toplam ihracatın % 7,9 oranına geldiği görülmektedir.

Tabloda ki değerleri tek bir etkene bağlı olarak yorumlamak elbette ki yanlış olacaktır. İki karşılıklı muhatap dışında, diğer ülkelerin burada uzun yıllardır çok gl ilişkiler içinde olduğu göz önüne alındığında çözüm yollarının çok geçişken bir siyasi bağlantılı olduğu görülmektedir. Yaşanan olumsuz vakalar uluslararası ilişkiler gzlgi ile bakarak, karşılıklı fayda ve karşılıklı çıkar hesapları iyice yapılarak çözüm yolları aranmalıdır.

Türkiye'nin Kürt Devletine etkilerini sayısal verilere bakarak çok daha iyi yorumlama şansımız olacaktır. Örneğin global çapta yayın yapan bir kuruluş olan Al Jazeera bölgeye giderek Ticaret ve Sanayi Bakanlığında yaptığı görüşmede, şu bilgileri not alarak yayınlamıştır. "Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nde (IKBY), bin 351 Türk firmasının faaliyet gösterdiği açıklandı. IKBY Ticaret ve Sanayi Bakanlığı şirket Tescil Müdürü Dilzar İsmail, 3 bin 13 yabancı firmanın bulunduğu Kürdistan bölgesinde en çok Türkiye'den şirket bulunuyor. Türkiye'nin bölgede bin 351 şirketi var. Türkiye'yi 341 şirketi ile İran takip ediyor. Bölgemizde Lübnan'ın 163, Birleşik Arap Emirlikleri'nin 161, İngiltere'nin 129, ABD'nin ise 118 şirketi faaliyet gösteriyor" dedi (Al-Jazeera Türk, 2015). Daha önceleri katırlar sırtında yapılan ve etnik siyasetlerini kurbanı olan Kuzey Irak Kürt Yönetimi ile olan ticari ilişkilerimiz artık lokomotif bir vaziyet almıştır. İran bölgeye bizden çok daha önce ticari faaliyet içinde olmasına rağmen bu kadar büyük bir fark Türk yatırımcı ve siyaset yneticilerinindir demek herhalde yerinde olur.

şirketlerin sayısındaki artış daha fazla olması için bölgede güvenliğin artırılması gerekmektedir. Irak'ın geneline yayılması mümkün olacak iken son yıllarda Türkiye ve Irak Merkezi Hkmeti arasında oluşan anlaşmazlıklardan dolayı (sadece bu sebep değil terör örgütleri de bir o kadar etkili) Irak'ın ortalarında bulunan şirketler bölgeden çekilmek zorunda kalmıştır. Süreci iyi yönettiğimiz bu aşama da sıkıntılı bir ekonomik daralmayla karşılaşan Kuzey Irakta Türk şirketlerinin varlığının devam ettirmesi ve enerjilerini kaybetmemeleri gerekmektedir. Sancılı dönemin bitmesi mutlaka gerçekleşecektir. Ekonominin canlandığı durumda hazır bulunmuş olmak rekabet gücü açısından çok büyük faydalar sağlayacaktır. Sektörlerin yaptığı işlere baktığımızda

şirketlerin büyük çoğunluğu inşaat firmalarıdır. Alt yapı ve inşaat çalışmalarının ülkede ki yatırımların ekonomi de yavaşlamadan kaynaklı ilerlemeyeceği ortadadır. Şirketlerin bu dönemi daha farklı iş kollarına yoğunluk vererek canlanmayı sağlamaları mümkündür. Bölge de fuar ve eğitim alanında yapılacak yatırımlar daha sonraki süreçler için bir hazırlık aşaması olabilecektir. Türkiye’de inşaatın lokomotif olduğu düşünüldüğünde tablo 3. 2 de görüldüğü gibi 2005-2015 yılları arasında dış ticaretin iki katına çıktığı görülmektedir. Bu durum bize Türkiye’nin inşaat çalışmalarının yurt dışında nasıl bir dış ticaret rakamı oluşturduğunu ve gelecekte nasıl hareket edilmesi konusunda bir ipucu olabilmektedir.

Tablo 3. 2: Türkiye dış ticaret istatistikleri

	ihracat	%	ithalat	%	Dış ticaret dengesi	Dış ticaret hacmi	İhracatın ithalatı karşılama oranı
2005	73 476 408	16,3	116 774 151	19,7	-43 297 743	190 250 559	62,9
2006	85 534 676	16,4	139 576 174	19,5	-54 041 498	225 110 850	61,3
2007	107 271 750	25,4	170 062 715	21,8	-62 790 965	277 334 464	63,1
2008	132 027 196	23,1	201 963 574	18,8	-69 936 378	333 990 770	65,4
2009	102 142 613	-22,6	140 928 421	-30,2	-38 785 809	243 071 034	72,5
2010	113 883 219	11,5	185 544 332	31,7	- 71 661 113	299 427 551	61,4
2011	134 906 869	18,5	240 841 676	29,8	- 105 934 807	375 748 545	56,0
2012	152 461 737	13,0	236 545 141	-1,8	- 84 083 404	389 006 877	64,5
2013	151 802 637	-0,4	251 661 250	6,4	- 99 858 613	403 463 887	60,3
2014	157 610 158	3,8	242 177 117	-3,8	- 84 566 959	399 787 275	65,1
2015	143 934 972	-8,7	207 203 370	-14,4	- 63 268 398	351 138 342	69,5

TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, Aralık 2015

*Veriler bin dolar üzerindendir

Türkiye'nin ihracatının sürekli olarak yükselme gösterdiği 2005 -2015 yılları aralığında Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi ve Merkezi Irak Yönetiminde baş gösteren gelir azalması ve beraberindeki güvenlik sorunları gibi sebeplerden ötürü son üç yılda istenilen seviyelerden çok daha aşağıda bir hacim gerçekleşmiştir. 2010 yılında bir önceki yıla göre büyüme aynı oranda olmamıştır.

Almanya'dan sonra en fazla ihracat yaptığımız ülke Irak olmuştur. Türkiye'den İngiltere'ye 2011 yılından itibaren Kürt Bölgesel Yönetiminden daha az bir ihracat kalemi oluşturmuştur. İngiltere'nin nüfusunun çok fazla olduğu göz önüne alındığında oluşan ticari hacmin anı artışı oldukça dikkat çekici olabilmektedir. Türk hükümeti bu büyük fırsatı çok iyi değerlendirmiş ticareti etnik kaygılardan ve milliyetçi engellemelerden uzak tutmuş, hızlı ve kolaylaştırıcı kanunlarla çok fazla yol almıştır.

Tablo 3. 3 2006- 2015 yılları arasında Türkiye'den ihracat yapılan ülkelere bakıldığında Irak'ın İngiltere ve Almanya'dan hemen sonra gelerek Türkiye için önem taşımaktadır. İki ülke arasındaki ticarete Türkiye, Irak'a Avrupa ülkeleri ile yaptığı mal değiş tokuşundan farklı olarak aldığı petrole karşı inşaat, alt yapı, gıda, giyim, oteller, turizm ve eğitim alanında yatırımlar ile her geçen gün çok daha iyi bir ekonomik avantaj sağlamaktadır. Irak aldığı ürünlerin süreklilik arz etmesi bölgeye canlılık kazandırmıştır.

Tablo 3. 3: Türkiye'nin 2006-2015 yılları ülkelere göre ihracat(en çok ihracat yapılan 10 ülke)

	ülke	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006
	Toplam	143 882 632	157 610 158	151 802 637	152 461 737	134 906 869	113 883 219	102 142 613	132 027 196	107 271 750	85 534 676
1	Almanya	13 421 376	15 147 423	13 702 577	13 124 375	13 950 825	11 479 066	9 793 006	12 951 755	11 993 232	9 686 235
2	İngiltere	10 560 903	9 903 172	8 785 124	8 693 599	8 151 430	7 235 861	5 937 997	8 158 669	8 626 776	6 814 301
3	İrak	8 555 254	10 887 826	11 948 905	10 822 144	8 310 130	6 036 362	5 123 406	3 916 685	2 844 767	2 589 352
4	İtalya	6 889 350	7 141 071	6 718 355	6 373 080	7 851 480	6 505 277	5 888 958	7 818 988	7 480 060	6 752 346
5	ABD	6 397 372	6 341 841	5 640 247	5 604 230	4 584 029	3 762 919	3 240 597	4 299 941	4 170 688	5 060 854
6	Fransa	5 846 506	6 464 243	6 376 704	6 198 536	6 805 821	6 054 499	6 211 415	6 617 511	5 974 462	4 604 349
7	İsviçre	5 675 570	3 207 526	1 014 523	2 124 525	1 484 320	2 056 860	3 935 122	2 856 787	935 150	900 958
8	İspanya	4 743 823	4 749 584	4 334 196	3 717 345	3 917 559	3 536 205	2 818 470	4 047 267	4 579 995	3 720 458
9	BAE	4 681 460	4 655 710	4 965 630	8 174 607	3 706 654	3 332 885	2 896 572	7 975 400	3 240 940	1 985 696
10	İran	3 664 585	3 886 190	4 192 511	9 921 602	3 589 635	3 044 177	2 024 546	2 029 760	1 441 190	1 066 902
Ülke sıralaması; 2015 yılına göre yapılmıştır.											

Kaynak: TÜİK 2006 -2015 arası ihracat rakamları

Bu iş kollarına çok ayrıntısına girmeden örneklem boyutunda işlemeyen önce Türkiye ile Irak arasındaki ticareti etkileyen faktörler üzerinde biraz durmak yerinde olacaktır.

3. 1 TİCARETİ ETKİLEYEN OLUMLU VE OLUMSUZ ETKENLER

3. 1. 1 Türkiye –Kuzey Irak Kürt devleti ticaretini artıran etkenler

Türkiye’den giden ihracat malları Irak’ın her tarafına güvenle gidemediği için bir giriş kapısı ve lojistik merkez olarak Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi bu durumdan pozitif olarak oldukça faydalanmaktadır. Bu durum sadece Türkiye için geçerli değildir. Aynı durum İran içinde geçerlidir. Özellikle Irak’ın güney ve güvenliğinin azaldığı bölgelerine girerek riski almak istemeyen Türk şirketleri sınır kapısına girdikten sonra Kuzey Irak Bölgesel yönetimindeki şirketlerle çalışarak dağıtımını tüm Irak’a ulaştırmaktadırlar. Bağdat, Kerbela ve Necef gibi Şii yoğunluklu şehirlerde, İran şirketleri birçok ofis açarak rahat bir şekilde ticaretlerini yürütürken, Türk şirketleri bu tür bölgelerde Kuzey Irak Bölgesel yönetimi şirketleri ortaklığın da iş yapmaktadır. Bu durum Kürt Bölgesel Yönetimine fayda sağlarken Türk şirketlerinin karlılık oranlarını düşürmekte ve İran şirketleri ile rekabet gücünü azaltmaktadır.

Kuzey Irak Bölgesel Yönetiminde vergi yok denecek kadar azdır. Çoğu iş kolunda vergi yüzde üç seviyelerindedir. Gıda ve temel ihtiyaçlar Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi tarafında destekler ile finans edilmektedir. Yabancılar vergi ve harçlarda tanınan kolaylıklar birçok yatırımcıyı bölgeye taşımış hatta Türkiye’den birçok kişi evini buraya taşımış burada yaşamaya başlamıştır.

Yukarıda belirtilen sebep dışında Irak’ın genelinde var olan güvenlik sorunundan bir nebze olsa daha korunaklı bir yapı oluşturmuş olan Kürt yönetimi sağlamış olduğu bu güvenli yapıya birçok şirketi destekleyici bir politika izlemesidir. Özellikle 2005

yılından sonra AK Parti ve Barzani görüşmeleri olumlu bir zemine oturtması ticareti daha da iştah kabartıcı hale getirmiştir.

3. 1. 2 Türkiye –Kuzey Irak Kürt Devleti ticaretini azaltan etkenler

3. 1. 2. 1 Genel etkenler

Türkiye Kuzey Irak'ta coğrafyaya yakın olması kadar cumhuriyet kurulduğundan beri kendi içine kapanık bir siyaset ve daha çok Kürt varlığını görmezden gelen bir tavırdan kaynaklı bir o kadar bölgede yabancılaştırmıştır. Atalarımızın asırlarca hüküm sürdüğü toprakların bu kadar birden unutulupması son on yıllık tanıma ve coğrafyada ticaret yapmayı oldukça zorlaştırmıştır.

Kuzey Irak Kürt Devleti ile olan ticaretimizi azaltan sebepler arasında şüphesiz ki daha birçok etken vardır. Merkezi Irak Hükümeti durumdan hoşnut olamayıp sürekli olarak Türk şirketlerinin çalışmalarını engelleyici kararlar almaktadır.

Bölgenin gelir kaynaklarının önemli bir kısmının petrole bağımlı olması son üç yılda azalan petrol gelirlerinin azalması alt yapı ve yatırım işlerinin yavaşlamasına ödemelerin zamanında yapılamamasına sebep olmuştur.

Bu etkenler dışında Arapların Türkiye ve Kürtler arasındaki bir yakınlaşmanın hızla gelişen Bölgesel Yönetimin AB normlarını yakalamaya çalışan, demokratik yapısına hayran oldukları bir Türkiye tercih etmeleri durumunda ayrılmanın eşiğine geleceğine olan korkusudur. Bu ise Irak merkezi hükümetinin asla istemeyeceği bir durumdur. Hatta bu durumu Ankara'da yapılan bir konferansta Erbil'den gelen Hewler Gazetesi Genel yayın yönetmeni Rebwar Kerim Weli konuşmacı olarak çağırıldığı konferansta Arap medyasının ilk sorusunun , “Türkiye size saldırırsa ne yapacaksınız?” şeklinde olduğunu belirtti (Seta 2009, Ankara).

İş adamlarının en çok şikayet ettiği konulardan birisi de şüphesiz prosedürlerin çok fazla olmasıdır. Bürokrasi çok yavaş ve hatta bazen engelleyici bir rol almaktadır. Söz konusu bazı sıkıntılar çok farklı iş ilişkilerini beraberinde getirmektedir.

Bölge deki belirsizlik ve siyasilerin zaman zaman gergin söylemleri iş dünyasını ve kalıcı yatırım yapacak insanları korkutmaktadır. Uzun vadede güven vermeyen çekişmeler yatırımcı iştahını köreltmekte ve kısa soluklu iş kollarına itmektedir.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan 2011 yılında Erbil ziyaretinde iki ülke ekonomisi açısından gelişen ticaret hacimlerinin önündeki engellerden olan yetersiz elektrik üretimi, nitelikli işgücü ve bankacılık sisteminde eksikliklerin bir an önce çözümlenmesi gerektiğini belirtmiştir. İlerdeki hedefler olarak ta “Bugünden itibaren atılacak adımlarla yatırım planlarında iki ülkenin birlikte çalışması ve büyük Türk yatırımcıların Irak pazarında daha kolay yer edinmesi sağlanabilecektir” dedi (Milliyet 2011). Elektrik israfı olan bölgede asıl sorun elektriğin ücretsiz olmasıdır. Türkiye bölgedeki okul ve üniversite yapı ve inşaatları ile eğitilmiş birey sayısında artışa neden olmaktadır. Ayrıca Türkiye’den dört büyük banka Ziraat, Vakıf, İş ve Albaraka bölge de şube açmıştır ama iş hacimleri ve sektörlere nüfus etmesi oldukça zaman alıcı gözükmektedir. Bunun sebebi ise yukarı da belirttiğim Türk bankacılığının uzun zamandan beri bölge de olmayışıdır.

3. 1. 2. 2 Vize sorunu

Irak’ta vize sorunu iki farklı şekilde olmaktadır. İlki direk Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi de ki şehirlerden Duhok, Erbil ve Süleymaniye de geçerli olan ama Merkezi Irak yönetiminde geçerli olmayan bir vizedir ki bu vize ile Merkezi Hükümetin kontrolün deki bölgelere geçildiğinde Irak Hükümeti tarafından tutuklanmaktadır. Kürt bölgesinde Türkiye vatandaşları 15 gün vize almadan bulunabilmektedir. 15 günlük süre bitince sınır kapısından giriş çıkış yapılabileceği gibi süreyi uzatmak için ikamet izni alınabiliyor.

Irak vizesi işlemleri en doğru sonuç alınacak yer Ankara da bulunan Irak Büyükelçiliğinde bulunan konsolosluk içerisinde bulunan vize işlem yeridir. Irak Türkiye’den gelen Türk vatandaşlarının 10 gün içinde geri dönmesi şartı ile havaalanlarından vize alınabilmektedir. Fakat uzun süreli kalmak istedikleri zaman bulundukları ilin valiliklerinde oturma izni almaları gerekmektedir.

Türk vatandaşlarının Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetiminde ki bölgelere vizeleri ile sınır kapılarından ve havaalanlarından yapılmaktadır. Irak içerisinde yaşanan tutuklanma veya güvenliksiz bölgelerde zorla gasp gibi sorunlar yaşanmamaktadır.

Ülke de çıkış yapıldığında yasal yollarla kazanılsa dahi 10 bin dolar üzerinde ki para çıkışına izin verilmemektedir. Bankaların sayıca az olması ve sistemlerinin tam olarak işlememesinde kaynaklı para transferlerin de olumsuzluklar yaşanmaktadır.

3. 1. 2. 3 Irak’a ihracat/sevkiyat öncesi ürün denetimi (standardizasyon & kalite kontrolü):

Irak’a ihracat yapılacak ürünler Dünya da ki diğer tüm ülkeler gibi denetimden geçmektedir. Irak’ta denetim işini genelde özel şirketler yapmaktadır. Yapılan bu denetimler dışında ayrıca gümrük ve vergi denetlemeleri de mevcuttur. Aşağıda detaylı bir şekilde belirteceğim gibi denetim şirketlerinin yerli olmaması bir problem teşkil etmektedir. Denetim şirketlerinin öznel ve ürünler üzerinde doğru sonuca dayalı taraf tutmayan bir kontrol yapacağı konusunda endişeler olabilmektedir.

Ürünlerin denetimi ve kalite kontrolünü yapan şirketlerin yapısı menşei oldukça önemlidir. Merkezi hükümet Bureau Veritas, TÜV, Cotecna, Baltic Kontrol ile çalışırken, Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi bu dört kuruluşa ilaveten SGS ile çalışmaktadır.

Ülke için değişik kotalar bulunduğu için ve her daim güven ortamı sağlayan bir sistem oluşturamadıkları için bir kaç farklı yabancı denetim şirketi ürün standardizasyon ve kalite kontrolü yapmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi bakanlığının verdiği

bilgilere dayanarak şirketlerin yapısına bakıldığında bu ülkeler ile ihracat rakamları yüksek olan ülkeler olduğu gözlenmektedir. Örneğin bölgede birçok denetim işinde görev alan Bureau Veritas Fransız menşeli bir şirket olup merkezi Paris'tedir. Kuruluş tarihine baktığımızda 1828 yılında kurulan şirket, Fransızların Dünya ticaretine yön vermeyen başladıkları yıllarda kurulmuş olup iki asır önce hangi ürünlerin uygun olup olmadığına karar verme yetkisi ellerinde olmuştur. Bu durum bizim Irak'ta yapacağımız ticarete hangi normlara dikkat edeceğimizin de bir göstergesidir. Şirket global çapta 50'ye yakın iş kolunda hizmet vermektedir (Bureau Veritas, 2016).

Yine denetimleri yapan bir diğer şirket Cotecna'dır. Bu şirket 1974'te İsviçre de kuruldu. Şirket Bureau Veritas gibi eski bir maziye sahip olmamasının yanında kuruluşunda ilk sözleşmelerini Ortadoğu'da ticari denetimler üzerine alması oldukça manidardır. Şirket BM ve ABD'nin bölgede ki işlerini almaktadır. ABD 'li olmamasına rağmen ABD yetkilileri tarafından bölgeye atandığı belirtilmektedir.

Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'nin çalıştığı bir diğer kurum SGS'dir. SGS İsviçre'nin Cenevre kentinde kurulan bir şirket olup, Avrupa tahıl sektörüne yön veren bir şirkettir.

TÜV aslında TÜV-NORD şirketinin Türkiye de kurulan bir kolu durumundadır. İlk önce Türkiye de Türk ortaklı kurulan şirket daha sonra %100 hissesi TÜV-NORD'a satılmaktadır. TÜV-NORD ise 1869 'da Almanya'da kazan denetlemeleri için gönüllülerin açtığı bir kurum iken yıllar sonra makine ve motor denetleme şirketi halini almıştır. Günümüzde ise araç denetim dışında işlemler yapmaktadır.

Baltic Control şirketi adından da anlaşılacağı gibi Baltık denizinde çok fazla olan gemi ticaretinde kaynaklı Danimarka firmaları tarafından kurulmuştur.

Yukarı da zikredildiği gibi birçok yabancı kontrol ve ürün denetimi yapan şirket aslında bu ülke ile çalışmalarında nasıl bir yol izleneceğini de belirleyecektir. Ülkeye resmi yollarla giren ürünlerin Avrupa menşei şirketler tarafından kontrol edilmesi ihracat rekabeti açısından en başta bizim için ve daha sonra Çin, Uzak doğu ülkeleri için oldukça zor olacaktır. SSCB'nin yıkılışından sonra dağılan birçok Türki cumhuriyetler tarım ülkesine dönüşmüştür, ürettikleri bu tarım ürünlerini bu ülkeye satmaları ve

kontrol sistemlerini geçmeleri çok güç olmuş çoğu zaman da yok denecek kadar bir ticaret hacmi oluşmuştur. Bu durumu yukarıda Irak'ın 2005-2009 gıda ürünleri ihraç tablosundan da çok net görmekteyiz SSCB'den ayrılan bu ülkelerden bir tanesini bu tabloda görememekteyiz. Daha çok kalite kontrol firmalarına sahip ülkeler ve onların tedarikçileri durumundan da ki gelişmekte olan ülkeler yer almaktadır.

3.2 ENERJİ YATIRIMLARI

Türkiye enerji piyasasına oldukça geç girmiştir, hatta zorla sokulmuştur desek daha doğru olur. Fakat dünyanın diğer güçleri Osmanlının zayıfladığı bu dönemde yeni bir dünya olgusunu bulmuşlardı. Artık toprak bir şey ifade etmiyor, petrol büyük ekonomilere isim veriyordu. Özellikle Ali Balcı bu konuda “Enerjide kömürden petrole geçilmesiyle birlikte 1900’lerin başında dönemin büyük güçleri olan İngiltere, Almanya ve Fransa Irak’ın kuzeyindeki petrol rezervleri ile ilgilenmeye başlamışlardı(Balcı, 2014).” Diye ifade ettiği güçler bugünün de en büyük güçleridir. Petrol dışında bölgede büyük çaplı iş yapan firmanın bulunmaması aslında bir gerçeği daha ortaya koymaktadır. Daha sonra bu ülkelere ABD, Rusya ve Çin de katılacaktır. ABD bölgeye diğer güçlerden biraz geç gelmesine rağmen daha sonra ki dönemlerde en aktif rol oynayıcı ve dağıtıcısı konumuna gelmiştir. Irak’ın kuruluş aşamasında aktif rol alan İngiltere II. Dünya savaşından sonra bölgede ki rolünü tamamen bitirmese de ABD’ye devretmek zorunda kalmıştır. ABD ise İran ve Irak ile olan savaşla beraber çok daha fazla müdahaleci hale gelmiştir. Bazen Irak’ın yanında bazen karşısında bulunarak Körfez Savaşına kadar süreci getirmiştir. Körfez savaşından sonra resmi olarak bölünme de fiilen bölünen Irak’ta Kürt kartına oynayarak petrol üzerinde ki süper güç olgusunu derinleştirmiştir. Artık kurulan Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi petrol kaynakları üzerinden idame edilen bir özerk yönetim olmuştur.

Yeni devlet ve ekonomik yapılanmasını yapan bu küçük devlet adeta bir petrol yatağı vaziyetindedir. Fakat Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi ekonomik büyümesini sadece bir ayak üzerinde yaptığı için, buradan gelen gelirlerin toplumu idame etmesinde yeterli olmadığı zamanlarda çaresiz kalacağının da işaretidir. Alınan gelirlerin gıda ve inşaat

malzemelerine harcanmasından kaynaklı çok ciddi bir yatırım yapılamamıştır. Son yıllarda yurtdışında yapılan yatırımları saymazsak çok ciddi bir hamle olmadığı göz önündedir.

Bölgesel Yönetim petrol ihraç ettiği ülkeler ile birçok ithal ürün antlaşmasına girmiştir. Bu ülkelerin başında petrol ithalatı yapan Türkiye’de gelmektedir. Türkiye Kürt Bölgesine ihraç ettiği petrol karşılığında birçok ürün göndermektedir. Daha sonra da sıralayacağımız bu ürünler bölgenin yaşaması için elzem ürünlerdir. Yapılan ithalat ve ihracata sayısal veriler ile yorum getirecek olursak karşımıza çok farklı unsurların dahil olduğu karmaşık bir yapı çıkacaktır.

Türkiye’nin Irak’tan ithal ettiği ürünlerin en başında petrol ve ürünleri gelmektedir. Özellikle son yıllarda Rusya ve İran’dan alınan petrol rakamlarında düşüş gözlenirken Irak’tan alınan rakamların da artış gözlenmektedir. Irak’tan petrol ve ürünleri dışında bakır, altın, alüminyum alınmaktadır. Fakat bu adı geçen değerli madenler ve taşlar petrol ve ürünleri yanında yok denecek kadar azdır. Örneğin % 99 olan petrol ihracatına karşılık % 1’leri bulamayan diğer ihraç ürünleri. Irak ve Türkiye arasındaki ticaretin dönüm noktası olan 2010 yılıdır. Türkiye Irak’tan ithal ettiği petrol miktarını artırarak buna karşılık gıda ve inşaat malzemelerinde en üst sıraya oturmuştur. Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi bu artışın ana unsurunu oluşturmuştur.

Şekil 3. 1: Kuzey Irak'ın ham petrolü Türkiye'ye gönderiliyor

Kaynak: Akşam 2012

Türkiye yıllara göre yaptığı petrol ithalatını bakıldığında 2015 yılında çok ciddi bir artış gözükmektedir. Bir önceki yıl olan 2014 yılına göre nerdeyse % 50'ye varan bir artış gözlenmektedir. Bu artışın sebebi petrol fiyatlarının düşmesi ve Kuzey Irak Kürt Yönetimi ile yapılan anlaşmalar olduğu görülmektedir. Yine bu artışın dörtte üçünün Irak kaynaklı olduğu bilinmektedir(BBC Türkçe,2016). EPDK verilerine göre Irak'tan ithal ettiğimiz petrol 2015 yılında iki katına çıktı. Türkiye bu süreci çok daha uzun sürdürebilmek için uluslararası siyasetinde bölgeye sahip olan ülkeler çok zorlu bir ilişki yaşayacaktır. Petrol ithalatında rakamlar büyüdükçe yaşanan zorlukta bir o kadar çok başlı olacaktır.

Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi lideri Neçirvan Barzani ile yapılan 2015 yılındaki görüşmeler bölgeden Türkiye'ye daha fazla petrol sevkiyatı yapılacağı yönünde bize bir ipucu olabilir. Zaten 2015 yılı ile başlayan petrol ithalatı artışı, hemen 2016 yılı ocak ayında 2 ton olarak gerçekleşmiş ve yıllık bazda aynı değerleri koruması halinde yükseliş trendini devam ettireceği söylenebilir.

Tablo 3. 4: 2007 ve Ocak 2016'ya kadar Türkiye'nin petrol ithalatı (ton olarak)

2007	Ton - Tone	23 445 764
2008	Ton - Tone	21 833 471
2009	Ton - Tone	14 219 427
2010	Ton - Tone	16 873 392
2011	Ton - Tone	18 049 163
2012	Ton - Tone	19 479 238
2013	Ton - Tone	18 554 147
2014	Ton - Tone	17 481 481
2015	Ton - Tone	25 065 982
2016	Ton - Tone	1 912 632

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, Ocak 2016

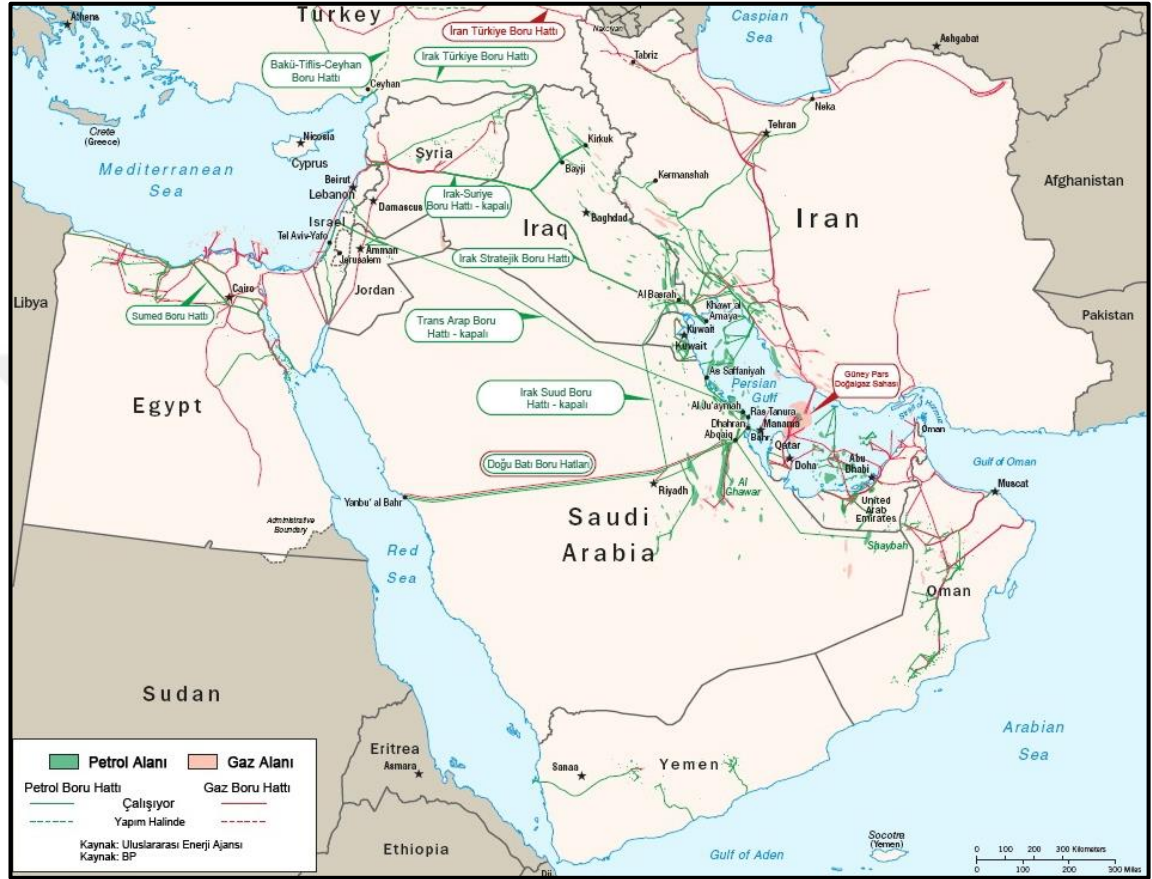
TurkStat, Foreign Trade

Statistics, January 2016

Irak BM'ler tarafından gıdaya karşılık petrol satma vizesinden kaynaklı oldukça zorlanmaktadır. Belli bir kota içerisinde olması ve ülkede var olan siyasi iktidarsızlık gelişme ve üretimin olmamasına bununla beraber ürün yelpazesinde çeşitliliğe gidememesine yol açmıştır. Ürün çeşide açısından kısır bir döngü içerisinde olan Irak, ithalat yapmakta petrole mahkum bırakılmıştır. Özellikle savaş sonrasında IMF den alınan krediler de, ödemelerde gecikmeler olmuş bu durum Irak üzerinde IMF'in ekonomi üzerinde baskısı ile oldukça gergin bir hal almıştır. Irak için sadece petrole

olan bağımlılık ile sürdürebilir bir ekonomi olacağını söylemek mümkün gözükmemektedir.

Şekil 3. 2: Ortadoğu petrol ve gaz boru hatları

Kaynak: Uluslararası Enerji Ajansı 2016

Türkiye Irak'tan enerji kaynaklı ürünler olarak sadece petrol ithal etmiyor, doğalgaz ithalatı için alınabilecek tedbirleri almaya çalışmaktadır. Özellikle Rusya ile oluşan kriz sonrası, doğalgaz için farklı alternatiflere de bakmak zorunda kalan Türkiye, Azeri ve Kürt gazına öncelik vermeye çalışmaktadır. Türkiye yaklaşık Rusya'dan 27 milyar metreküp doğalgaz almaktadır. Azeri gazına yönelen Türkiye Şahdeniz 2 'den 16 milyar metreküp alım yapılacağına yönelik çalışmalar ve yetkililerden açıklamalar gelmektedir. Kürt bölgesi ile artan petrol trafiği zaten çok iyi seviyelerde iken yaklaşık 10 milyar metreküplük alım yapmayı düşünen Türkiye Rusya'dan gaz alımın kesmek istemezken bağımlı tek taraflı imtiyaz sahibi olmasını da istememektedir. Türkiye'ye gelen bu yüksek oranda gazların bir kısmı Avrupa'ya aktarıldığı için daha fazla enerji hattı

oluşturularak enerji sevkiyatı yapmak isteyen Türkiye, iki ülkeden alacağı doğalgaz alımlarını önemseyecektir. Yine aynı şekilde İran ile artan Dünya ilgisine soğuk kalmak istemeyen Türkiye, buradan AB ülkelerine gidecek gaza ilgi duysa bile, pahalı olduğu için şimdilik herhangi bir aktivite söz konusu değildir.

3. 3 İNŞAAT VE ALT YAPI YATIRIMLARI

3. 3. 1 İnşaat malzemeleri

Türkiye ile Irak arasında inşaat malzemeleri sevkiyatı durmak bilmeyen bir tır ve kamyon zinciri vaziyetindedir dersek abartmamış oluruz. Savaş sonrasında tahrip olan alt yapı ve üst yapı yeniden inşa etmek, Türk firmalarına çok canlı bir inşaat bölgesi oluşturmuştur. 2002 sonrası Türkiye’de artan inşaat yatırımları ile gelişen Türk firmaları inşaat konusunda Dünya ile rekabette avantajlı bir durum yakalamıştır. İstanbul’dan birçok büyük firma inşaat malzemeleri üretim ve sevkiyat işine başlamıştır. İnşaat firmaları maliyeti azaltmak için bölgeye yakın olan Şanlıurfa, Gaziantep ve Çukurova bölgesinde üretim yaparak sevkiyat masrafları düşürmüşlerdir.

Bölge illeri için de çok büyük bir ekonomi ve sanayi geliştirme kaynağı olan Irak sınır kapısına yakın olan Şanlıurfa ve Gaziantep illerinde yeni fabrikaların ve organize sanayi bölgelerinin oluşmasına sebep olmuştur. Örneğin bu konuda Ekometre yayın kuruluşuna demeç veren ŞUTSA Başkanı Sabri Ertekin, güçlü ekonomi yapılanmaya geçen Şanlıurfa’da 2015 yılında en fazla 102 milyon 857 bin dolar ile mobilya, kağıt ve orman ürünlerinde olurken, çimento, cam, seramik ve toprak ürünlerinde ihracatın gerçekleştiğini belirtti. Ertekin 2015 yılında Şanlıurfa’dan en fazla ihracat yapılan ülke olan Irak’a 103 milyon 468 bin dolar, Suriye’ye ise 49 milyon 393 bin dolar ihracat gerçekleştiğini belirtti (Ekometre, 2016).

Yine aynı şekilde bölge için önemli sanayi üreten Gaziantep ili, Habur sınır kapısına bağlı olarak ticaret hacminde değişimler göstermektedir. Bu konuda açıklamalar Gaziantep Ticaret Odası Başkanı Eyüp Bartık “Habur Sınır Kapısı’nın kapanması Irak

ihracatını olduğu gibi genel ihracatımızı da ciddi anlamda etkiledi” şeklinde ifadelerle aslında sadece bizim için değil Irak içinde Gaziantep’in ve Habur Sınır Kapısının önemini belirtmektedir(Ekometre, 2016). Gaziantep Türkiye’nin sağındaki tek üretici il olma özelliği ile çok özel bir konumdadır. Irak öncelikli ticaret ülkesi olması dışında İran da Gaziantep ilimizin iştahını kabartacak bir ticaret partneridir. Özellikle son dönemde İran’a yaptırımların kalkmasıyla ülke de yapılacak inşaat ve alt yapı çalışmalarının artması beklenmektedir. İki ülkenin genel yapısı etnik olarak ne kadar da farklı bir yapı arz etse de gelir kaynaklarının petrol ve enerji olması ve karşılığında ihraç edilecek malzemelerin aynı olması İran da yapılacak çalışmalara aşina bir durum söz konusudur.

Çukurova bölgesinden Irak’a demir, çimento ve mobilya malzemeleri yoğunlukla gönderilmektedir. Mersin limanında yapılan sevkiyatların Dünya’nın birçok ülkesine gittiği bilinmekle beraber Irak’a çok ciddi bir sevkiyat yapıldığı bilinmektedir. Bu konuda görüşlerini bir platformda dile getiren Ekonomi Bakan yardımcısı Mustafa Sever “Mersin Limanı'na gelen her 4 konteynerden birinin Irak'a” gönderildiğini belirtmektedir (Vergitc, 2012). Bölgede özellikle mobilya alanında ucuz iş gücünden faydalanılarak üretim yapılmakta ve Irak’a sevkiyat yapılmaktadır.

Sonuç olarak bakıldığında Irak’a inşaat malzemeleri satan birçok ülke olması yanında Türkiye’nin İnşaat malzemeleri ihraç ettiği ülkeler sıralamasında Irak en üst sıraya oturmuştur. Aşağıdaki tabloda 2009 yılından 2011 yılına kadar inşaat malzemeleri ihraç ettiğimiz ülkelerin toplam bilançoları ve toplam içindeki payları verilmiştir.

Tablo 3. 5: 2009-2011 yılı inşaat malzemeleri toplamı ve 2011 yılı en çok ihracat yapılan ülke yüzdeleri (1000 ABD Doları).

2009	2010	2011	Tüm ülkeler içinde 2011 yılına ait %'lik paylar
15.788.767	16.377.236	19.730.910	Irak (12) Almanya(5) B.A.E(5) İngiltere(5) A.B.D(4)

Kaynak: TÜİK

Sürekli olarak artan inşaat malzemeleri ve bu pazarda artan Irak ihtiyaçları Türk yapı malzeme firmalarını bölgeye yönlendirmiştir.

3. 3. 2 İnşaat sektöründe önemli firmalar

2003 yılının sonlarına doğru Türk müteahhit firmaları Kuzey Irak Kürt Yönetimi bölgesinde inşaat ve alt yapı çalışmalarına başlamışlardır (Kalkan, 2011). İnşaatın beraberinde getirdiği en önemli sektör demir çelik üretimi ve satışı olmuştur. Türkiye de bir lokomotif olan inşaat adeta bu bölge için bir lokomotif olmuş ve ülkenin birçok alanda ürünlere ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Birçok ülkenin iştahını kabartan Irak, Türkiye için oldukça avantajlı bir durumda bu konuda görüşünü ortaya koyan Kalkan “KBY’nin Irak’ın geri kalanına göre daha hızlı kalkınmasında bir diğer önemli etken ise Türkiye’ye yakınlığıdır” diyerek bu durumu Türkiye’nin daha iyi kullanması gerektiğini belirtmiştir (Kalkan, 2011).

Türkiye, yatırımcıları ve işgücü ile KBY'nin yeniden yapılanmasından oldukça büyük bir rol üstlenmiştir. Resmi rakamlara göre 2010 sonu itibariyle 740 Türk firması KBY'de faaliyet gösterirken, 20-25 bin civarında vatandaşımız KBY'de çalışmaktadır(Kalkan,2011). Bölgeye giden gerek yapı firmaları ve gerekse bu işlerden çalışan personeller iş konusunda tecrübeye sahiptirler. Kendini Türkiye iç piyasasında kanıtlayan bu firmalar bölgede büyük projeleri bitirecek ekonomi ve bilgiye sahip olmaları yapılan işlerin kalitesini ve sürdürülebilirliğini artırmıştır. Yine aynı şekilde bu firmalarda çalışan personeller, yaklaşık 100 bin insanı elde ettikleri gelirle geçim kaynağı oluşturmaktadır.

Erbil'in 2000 yılı ile 2012 yılı arasındaki gelişimini gösteren aşağıdaki resim bizlere bölgenin ne kadar büyük bir şantiye ile karşı karşıya olduğunu göstermektedir.

Şekil: 3. 3 Erbil'in 2000-2012 yılları genel görüntüsü

Kaynak: Skys Craper remi web sayfası 22.03.2016

Bölgede iş yapan firmaları tek tek saymamız mümkün olmayacağından toplam iş hacmi ve firma sayılarından bahsetmek daha kolay olacaktır. Yine bölgede büyük başarılarla imza atan belli başlı birkaç firmadan örnek teşkil edecek şekilde bahsetmek gerekir.

Örneğin büyük firmalardan Elegan Yapı bölgede gizli bir kahraman edasıyla çok büyük başarılarla imza atmıştır. Bu gizli başarıyı dile getiren Haber Türk yazarı Serpil Yılmaz'ın belirttiği gibi gözden kaçan bir firma olarak bölgede kısa sürede, yoğun ve elit bir iş gücü hacmine kavuşan Elegan, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanı Mesut Barzani'nin kurucusu olduğu KDP'nin parti binasının yanı sıra, Erbil'deki havaalanının VIP ve CİP salonlarının iç dekorasyonunu da yaparak “Barzani aşiretinin mimarı” unvanını almayı hak etti (Yılmaz, 2012). Türk firmaları genelde bölgede iş yaparken Elegan İnşaat firması gibi şanslı olmamaktadır. Çoğunlukla zor şartları ve bölge de bankacılık şartları tam oluşmadığı için çok sağlam olmayan iş ortaklıkları kurmak zorunda kalmaktadır.

Bölgede diğer önemli Türk firmalarında İlci ve İlsan İnşaat Süleyman Şah Türbesi'nin onarımından, Suruç tüneline kadar birçok projede de görev alan bu iki firma Kuzey Irak'ta 700 milyon dolar değerinde projelere imza atmış durumdadır (Ekinci, 2014). Çok büyük çaptaki bu firmalar birçok zorluklarla baş ederek çalışmalarına devam etmektedirler. Güvenlik ve finans sektöründeki sıkıntılar onları çok zor durumda bırakmaktadır. Daha sonra büyük konut firmaları bölümünde bahsedeceğimiz Tepe, Cengiz İnşaat, Gürbağ İnşaat, Yüksel İnşaat ve Taş Yapı inşaat sektöründe önemli firmalardandır (Şahin, 2009).

3. 3. 3 Büyük Konut Firmaları

Irak genelinde var olan alt yapı çalışmaları beraberinde insanların barınacağı konut projelerine de zemin hazırlamaktadır. Savaş sonrası birçok insan evsiz kalmış, konut sıkıntısı ülkede baş göstermiştir. Türkiye'de büyük konut projeleri yapan firmaları, Irak'ta devletin uygun arsa ve konut satışında halka yardımları sayesinde ciddi bir ekonomik avantaj görmüşlerdir. Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi yetkilileri İstanbul'da

konut firmaları ile görüşmelere başlayarak yatırımcıları bölgeye çekti. İlk yatırımlar belki bu şekilde başladı, ama daha sonra ki dönemlerde bölgeye aşına olan Türk firmaları Dünya’da ses getirecek büyüklükteki projelere imza atmıştır. Daha sonraki dönemlerde bir furya haline gelen bölge bu işle alakalı alakasız birçok yatırımcıyı kendine çekmiştir.

Proje Emlak Kulisi adlı medya organında övgüyle bahsedilerek, proje hakkında şunları belirttiler. Şekil 3. 4 ‘te Gürbağ İnşaat tarafından Kuzey Irak’ın Duhok kentinde yapılan “Avrocity” üç boyutlu olarak Google Earth üzerinde dün yanın her tarafından izlenebilecek olan proje de 1367 dönüm üzerine kurulan proje 6728 lüks konut 420 adet yüksek katlı rezidans ve 93 lüks villadan oluşmaktadır. Ayrıca projede AVM, otel çok amaçlı salon, fitness center, cami, okul, akaryakıt istasyonu, polis merkezi ve sağlık ocağı bulunmaktadır. Proje yaklaşık 20 bin insanın yaşayabileceği uydu bir kent görünümünde yapılmıştır (emlak kulisi , 2014) .

Şekil: 3. 4: Gürbağ İnşaat tarafından yapılan Kuzey Irak en büyük konut projesi “Avrocity”

Kaynak:www.emlakkulisi.com 04.03.2016

Irak'ta bu proje kadar büyük olmasa da azımsanmayacak kadar güzel projeler ortaya koyan Türk firmaları Tepe, Elegan, Yüksel İnşaat, Taş Yapı ve Cengiz İnşaat gibi firmaların yaptığı projelerdir.

Sadece inşaat geçmişi olan firmalar değil Türkiye'de uzun dönem müzik hayatında çok önemli başarılarla imza atan sanatçılardan bölgeye yatırım yapanlar olmuştur. Bölgede çok sevilen ve kasetleri oldukça iyi bir satış grafiği gösteren ünlü türkücü İbrahim Tatlıses 2010 yılında temellerinin attığı Deşti Beheşt (Cennet Bahçesi) adlı projesi için yaklaşık 1 milyar dolar harcanacak ve 50 bin ile 70 bin arasında bir daire üretimi olacağını belirtmiştir. Fakat ne yazık ki ortağı olan Rujdi Said Kadir ile anlaşmazlık ve peşinden ortağının kaçması ile projeler yarıda kalmış bu projeden gayrimenkul alan insanlar mağdur olmuşlardır. Her ne kadar Erbil Hükümeti proje ile ilgileneceğini ve güvenilir bir firma ile bu yarım kalmış projeyi bitireceğini söylemişse de bir sonuç alınamamıştır.

3. 3. 4 Uluslararası Marka Oteller

Savaş döneminden hemen sonra birçok yatırımcı bölgeye akın etmiştir. Bölgeye gelen bu insanları bölgede insanlar ile görüştürmek ve konaklamalarını sağlamak için otellere ihtiyaç oluşmuştur. Durumu fırsat bilen otel markaları bölgeye yapacakları oteller için uygun ve güvenli yer arayışına başlamışlardır. Kürt bölgesinde özellikle Erbil ve çevresinde güvenlik oluşturulmuş olduğu için birçok otel Erbil'e yapılmıştır. Bölgeye yoğunluklu olarak Türk yatırımcıların gitmesi ilklerden denilebilecek Türk otellerin açılmasına sebebiyet vermiştir.

Saddam'ın yıkılışında hemen sonra dev bir şantiyeye dönen Erbil'de Koç Grubunun işlettiği Divan Otel Türkiye'den giden iş adamlarının adeta toplantı odası niteliği almıştır. İş ve yatırımlarını artıran Koç ailesi buraya ziyaretler düzenleyerek Barzani ile görüşmeler gerçekleştirmiş ve yüksek karlılık taşıyan bölgeye yeni yatırımlar yapmıştır. Özellikle Mustafa Koç' un bölgeye ilgisi oldukça fazla ve aile ziyaretine varan gidiş gelişler söz konusu olmuştur. Koç grubunun bölgede yatırım yapması, diğer iş adamlarının bölgeye ilgisini artırmış ve gittikçe artan iş ziyaretleri ile ortaya çıkan otel

ihtiyacı tam da bu noktada lüks ve kalite sembol eden Divan Otel adeta Türkiye’de buluşamayan ama Erbil’de daha sıcak bir ortam sağlayan iş adamlarının tabir yerinde ise kahvehanesine dönüşmüştür.

Erbil merkezde bulunan bir Türk şirketinin yapmış olduğu diğer otelde Dedeman Oteldir. Beş yıldız konseptin de hizmet veren otel, Türkiye de açmış olduğu otel zincirlerinden sonra bölgede ki yatırımcılara hizmet vermek için lüks bir otel inşa etmiştir. Dedeman grubu geçmişi 1900’lu yıllara dayanan tecrübe ve iş adamı çevresini buraya taşımıştır (Dedeman Holding, 2013).

Erbil’deki lüks sayılabilecek otellerin sayısı yaklaşık atmışlı sayılara varmıştır. Otel sayısındaki bu fazlalık, bize oluşan ticaret hacmi hakkında bir fikir vermektedir. Ticaret hacminin artması ile bu sayıların daha da artacağı muhakkaktır. Dubai’de 750 ye yakın lüks otel olduğu hesaba katılırsa kendine örnek aldığı bu şehir yakalamaya çalışan Erbil’de sayıların artacağı öngörülebilir.

3.4 ULAŞIM ALANINDAKİ YATIRIMLAR

3. 4. 1 Hava Yolu

Kuzey Irak Bölgesel Yönetiminin iki önemli şehirde uluslararası havaalanı vardır. Erbil’de bulunan Uluslararası Erbil havalimanı İngiltere menşei olan Scoot Wilson Group tarafından yaptırılmış fakat bir Türk şirketi olan Makyol Cengiz İnşaat tarafından inşa edilmiştir. Yine Süleymaniye’de yapılan hava alanını da bir Türk şirketi olan AGE İnşaat 2004 yılı nisan ayında aldığı ihaleyi bir yıl sonra 2005 yılının haziran ayında teslim etmiştir. (AGE resmi web sitesi, 2007).İhalede 34 milyon bir iş hacmi olan havaalanı ve etrafındaki ek yerleşkeler ile 40 milyon dolara yaklaşan bir iş alan şirket, projeyi büyük çoğunluğunu sekiz ay gibi kısa bir zamanda bitirmiştir. Irak, Türk İhracatçısına Emanet Agrofood Fuarı (2012). *IRAQ AGRO-FOOD*. ERBİL: AKİB GÜNDEM.

Şekil 3. 5: Erbil(Hawler) Uluslararası havaalanı

Kaynak: Al-Jazeera Türk, 2014

Türk şirketlerin havaalanı inşaatında bölgede rakipsiz olduğu bu iki önemli uluslararası havaalanının inşaatı dışında ulaşım ve yol yapım çalışmalarında da görülmektedir. Yine bir diğer önemli detay ihaleye katılan ve rekabet eden kuruluşlardan bir çoğu Türk şirketlerinin olmasıdır.

3. 4. 2 Kara Yolu

Ülkelerin gelişmişliklerinde ulaşılabilirlik önemli bir unsurdur. Yukarıda da belirttiğim gibi ulaşım ücretlerinin yüksek olması rekabet gücümüzü azaltmaktadır. Bunun için daha çok ucuz yolları tercih etmemiz gerekmektedir. Karayolları pahalı bir nakliye ve ulaşım yolu olduğu için Türkiye'nin her ne kadar bu yolla yapılan ticarete devam etmesi gerekirse de diğer ulaşım yollarını da zaman içerisinde yayarak çözümlemelidir.

Karayolu ile ulaşımda mesafe dışında başka sorunlarda vardır. Kalite kontrol şirketlerinin gelen ürünleri kalite kontrolünde yavaş davranmaları, bazen işgüzarlıklardan ve güvenlik sebeplerinde dolayı ürünler günlerce gümrüklerde beklemektedir. Bekleyen ürünler çok uzun kuyruklar oluşturan tır kamyonlarında beklemekte bozulma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Aşağıda gösterilen resimde kanatlı ürünler ile ilgili olumsuz haberlerin oluşmasından sonra kalite kontrol işlemlerinden bir türlü işlemleri bitmeyen Irak sınırında bekleyen tavuk yüklü tırların oluşturduğu kilometrelerce kuyruk görülmektedir.

Şekil 3. 6: Irak sınırında günlerce bekleyen tavuklar (Kanatlı Ürünler Tanıtım Grubu, 2014)

Kaynak:<http://www.turkishpoultry.com/tr> 22.03.2014

Sınır kapılarında aşırı beklemelemlerden kaynaklı çözüm yolları bulunmaya çalışılmaktadır. Gerek Türkiye ve gerek Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi yetkilileri sürekli olarak problemle ilgili çözüm yollarını sunmaktadır. Yine bu konuda çözüm bulmaya

alışan Erbil Başkonsolosumuz sınır kapılarının yetersizliğini şu kelimeler ile ifade etmiştir.

Erbil Başkonsolosu Mehmet Akif İnam “5 sınır kapısı gerekli Irak'ın Almanya'dan sonra Türkiye'nin ikinci büyük ihracat ortağı olduğunu vurgulayan İnam, 12 milyar dolarlık bir ticaretin gerçekleştiğini aktardı. İnam, ticaretin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi için sınır kapısı sayısının acilen artırılması gerektiğini belirterek, 12 milyar dolarlık ticaret Habur kapısından yapılıyor. Günde en az 3 bin adet araç geçiyor, ancak ihtiyacı karşılamıyor. İki köprü var, bakımlarını bile yapamıyoruz” diyerek var olan durumun ne kadar yürütülemez olduğunu ortaya koymuştur (Özdemir, 2014).

3. 4. 3 Deniz Yolu

Türkiye ve Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi hava ve kara yolu ile ticaretinin büyük çoğunluğunu yapması, ulaşım masraflarının fazla olması anlamına geliyor. Fakat deniz yolu ile yapılacak aktarımların çok uzun bir mesafe olması duruma Türkiye'yi mecbur bırakıyor. Olumsuz tabloya rağmen Mersin Serbest Bölgeden gemilere yüklenen mallar Süveyş kanalından Basra körfezine oradan da tüm Irak ilerine ulaşmaktadır.

3.5 TARIM VE GIDA ÜRÜNLERİNDEKİ YATIRIMLAR

Türkiye'den doğan Dicle ve Fırat suları Irak'a gidip oradan Basra Körfezine dökülmektedir. Irak'ın gıda kaynakları elde ettiği ürünler genelde bu kaynaklara yakın yerlerdir. Fakat Türkiye'nin bu kaynaklar üzerinde baraj inşaatları yapması yıllardır iki ülke arasında ciddi problemler oluşturmaktadır. Irak'ta her ne kadar su kaynaklarının kıtlığından dolayı tarım iyi durumda değilse de asıl sebep devletin tarım ile alakalı elle tutulur bir politika üretemeyişidir. Özellikle bazı bölgelerde çöl ve kumdan meydana gelmesi ülke için oldukça zor bir durumdur. Verimli araziler oldukça azdır. İnsanın aklına gıda ham maddesi az olan bir ülkenin bu kaynakları artırmak için çaba içinde olması gerektiği gelebilir. Fakat bu konuda özellikle petrol gelirlerinin IMF ve BM kararları ile gıda ihtiyaçlarında kullanılması gerektiği üzerine varılan anlaşmalar daha

fazla petrol satışı yapmak için Irak'ın gıda üretim önünde büyük bir engel oluşturmaktadır. Çoğu gıda ürünlerinin Türkiye'den alan Irak özellikle bitki yağları, bakliyat, un ve şeker alımını düzenli olarak yapmaktadır.

Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi, Irak ile aynı tarz bir gıda ithal işlemine girmektedir. Bazı gıdalarda yardım ederek halkın ana temel gıda ulaşmalarına sağlamaktadır. Halkın büyük çoğunluğu Türk mallarını diğer ülke mallarına tercih etmekte, kalite açısından üstte tutmaktadır. Türkiye'den giden gıda ürünleri bakliyat, kanatlı etler, un, sebze ve meyvedir. İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi'nin hazırlamış olduğu verilere bakacak olursak bu geniş ürün yelpazesini görebiliriz.

İGEME' nin hazırladığı Türkiye'nin Irak'a ihracat potansiyelinin yüksek olduğu başlıca tarım ve gıda ürünleri;

- Kanatlı Etleri
- Bakliyat
- Sert Kabuklu Meyveler
- Yaş Meyve Sebze
- Un
- Konserve Etler
- Bisküvi
- Domates Salçası
- Şekerli ve Çikolatalı Mamuller
- Bulgur

Şeklinde sıralanmaktadır (AKİB Gündem, 2012).

Bu ürünler Türkiye'de oldukça geniş yelpazede üretilen ürünlerdir. Yakın coğrafya ve kültür yapısına sahip olmak Türkiye'nin Irak gıda ihracatında bir avantaj olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Dikkatimiz çeken bir diğer kalem kanatlı etler listede iken kırmızı et listede gözükmemektedir. Türkiye kırmızı et konusunda birçok Avrupa ülkesinden daha az üretim yapmakta hatta ara ara ithal etmek suretiyle iç hacmini

karşılacaktır. Üretimin az olması tek etken demek yanlış olabilir, aynı zamanda fiyat anlamında da ciddi bir fark olması kırmızı et ihracatını etkilemektedir.

2005 ve 2009 yılları arası Türkiye'nin Irak'a ihraç ettiği rakamlara bakıldığında % 24'lik bir paydan % 33'lük bir paya ulaştığını görmekteyiz. (Irak,Türk ihracatçısına emanet Agrofood Fuarı, 2012)

Tablo 3. 6: Irak'ın gıda ürünleri ithal ettiği başlıca ülkeler

1000 ABD \$

Ülkeler	2005	2006	2007	2008	2009
Türkiye	585.505	651.602	672.666	1.179.914	1.331.286
Kanada	1.548	102.749	198.569	112.653	382.755
Ürdün	283.670	215.288	209.600	390.352	368.529
BAE	236.164	290.737	305.371	449.946	282.757
Brezilya	45.175	140.368	87.909	103.726	224.614
Tayland	135.875	186.692	174.796	338.621	203.436
Avustralya	1.721	1.840	2.460	1.623	193.776
ABD	325.501	455.206	590.964	892.639	154.872
Malezya	15.361	20.849	5.108	197.776	125.501
Uruguay	0	10.176	12.634	17.895	122.185

Kaynak: Akdeniz İhracatçılar Birliği resmi web sitesi, 2016

Tabloda dikkat çeken bir diğer önemli nokta ABD'nin Irak'a gıda ihracatında düşüş olmasıdır. 2008 -2009 yılı arasında çok sert gözüken bu düşüş ABD başlayan tüm Dünya'yı etkileyen kriz olabilir. Yine bu noktada dönemin Türkiye başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın kriz bizi teğet geçti sözünü hatırlatmaktadır. Sıkıntılı bir dönemde yanı başımızdaki bir ülkeye gıda ihracat hacmimizin artması bu sancılı dönemi atlattığımızda olumlu bir etken olabilir. Gıda ürünlerinin ihracatındaki artış bizim kg başına düşen rakamların aşağı çekilmesine sebep olmuştur. Özellikle ABD ve AB üye ülkeler sanayi ve otomotiv sektörlerinde ihracat gerçekleştirdikleri için kg başına rakamların daha yüksek olmasına da sebep olmuştur.

Türkiye'nin bölgeye sevk ettiği ürünlerin, her ne kadar kg başına düşen rakamlar düşük olsa da çok fazla miktarda satış gerçekleştiği için yüksek bir ihracat hacmine sebep olmuştur. Ürünler yakınlığın verdiği avantajlarla daha çok ipek yolu üzerinde ki illerden tedarik edilerek bölgeye gönderilmektedir.

Tablo 3. 7:Başlıca Ülkeler İtibarı ile Irak'ın İthalatı* (1000 Dolar)

Ülkeler	2012	2013	2014
Türkiye	10.828	11.949	10.896
Çin	4.912	6.894	7.745
ABD	2.039	2.026	2.105
Güney Kore	1.866	1.973	1.798
Rusya Federasyonu	286	377	1.695
Almanya	1.632	1.771	1.529
İtalya	814	1.682	1.292
Ürüdñ	1.223	1.390	1.284
Hindistan	1.268	978	787
Mısır	570	736	782
Ukrayna	872	768	711
Kuveyt	88	564	683
İngiltere	452	637	620
Japonya	359	736	578
Fransa	953	665	553
Hollanda	407	474	508
Total	34.876	40.432	38.687

Kaynak: Trademap

*Irak verileri diğer ülkelerin ihracat-ithalat verilerinden elde edilen yansıma verilerdir.

Diğer ülkelerin Irak ile olan ticaretlerinde azalma yaşanırken Türkiye’de bu durum çok farklı gerçekleşmektedir. En çok ihracatı Türkiye, Çin ve ABD yapmaktadır. Türkiye’nin yapılan ihracat ürünleri arasında en çok gıda ve tarım ürünleri olduğu düşünüldüğünde Irak’ı doyuruyoruz dersek yanlış söylememiş oluruz. Aşağıdaki tabloda 2012 - 2014 yılları arası Irak’a ihracat yapan ülkelerin dolar bazında yapmış olduğu ticaretin rakamları görülmektedir. Çin’in hemen Türkiye’den sonra gelmesi zaten tüm Dünya’da var olan ucuz teknolojik ürünlerinde kaynaklanmaktadır. ABD ise Körfez savaşı döneminde kurmuş olduğu sistemler ve güvenlik sistemleri 5 ile 7 milyar dolar arası rakamları yakalamıştır. Yine bir diğer sebep ise Körfez savaşından sonra Irak’ın sattığı petrol ürünleri ile belli kotalarda ürün almasından kaynaklanan dağılımdır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye’nin gıda konusunda elde ettiği başarı birçok ülkeyi kıskandırmakta ve bu pastadan gelir elde etmek için uğraşlar vermelerine sebep olmaktadır.

Şekil 3. 7: Kuzey Irak’ta 22 gün kalan Türk şoförlerine Barzani Vakfı tarafından üç öğün yemek dağıtılırken

Kaynak: <http://www.takvim.com.tr> 2016/01/04 20.03.2016

Şekil 3. 7’ de 14 Aralıkta Cizre ve Silopi de sokağa çıkma yasağı kapsamında Habur Gümrük Kapısı giriş-çıkışları kapatılması sonucu Irak’ta kalan Türk şoförler bölgede

mahsur kalınca Barzani Vakfı tarafından Türk şoförlerine üç öğün yemek verildi. Türk şirketlerinin tarım ve gıda ürünlerinde rakipsiz olması devasa bir ulaşım ve karayolu sevkiyatına sebep olmuştur. Bu durum sık sık yaşanan olumsuz şartlarla şoförler için çileli bir yaşam olmuştur.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye ve Kuzey Irak arasındaki ilişkiler son yıllarda büyük bir değişime uğramıştır. Ekonomik ilişkilerin enerji hatlarına taşınmasıyla dönemin Türkiye Dış işler bakanı Davutoğlu, Irak Bölgesel Yönetimi Başbakanı Neçirvan Barzani ile görüşmesi ve ardından artık Kürdistan'dan çıkan petrolün satışından elde edilen gelirlerin Türk bankası olan Halkbank'a yatırılması süreci başladı. Fakat süreç başladığı gibi ABD Kuzey Irak ile gergin bir döneme girmiştir. Neçirvan Barzani yönetiminden, PYD 'ye doğru kayan ABD ilgisi, Türkiye-Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi yakınlaşmasını ayakları sağlam basmayan ilişki haline getirmiştir.

Türkiye bölgeye kapalı olmayan ekonomik gelişme açık bir dış politika izlemeye başlayınca beraberinde güvenlik sorunları oluşmuştur. Yasa dışı örgütler Türkiye de ve hatta Kuzey Irak ta birçok terör olayları gerçekleştirmişlerdir. Aynı şekilde hem petrol gelirleri düşen hem de merkezi hükümete yakın duran bir ABD olgusundan sonra Kürt bölgesinde problemler başlamış siyasette zor süreç başlamıştır. ABD Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetiminden bu uzaklaşmayı kuzeyde PYD ve YPG güçlerine destek vererek bölgedeki varlığının temsilcilerini oluşturmuştur. Durumdan Merkezi Irak Yönetimi memnun olmuştur. Fakat Türkiye güneyinde PKK'nin uzantısı olan PYD ve YPG'nin varlığı bir tehdit olarak görmüştür. Bölge her daim değişen stratejiler ile adeta daha önce müttefik olanların düşman olması daha sonra tekrar müttefik olması halinde süren bir çıkar oyunları arenası olmuştur.

Son günlerde bu konuda açıklama yapan IKBY Başkanı Mesud Barzani bağımsızlık referandumu için zamanın geldiğini belirtmiş bunun üzerine Irak Başbakanı Haydar İbadi, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile ilgili Berlin'de Almanya Şansölyesi Angela Merkel'le görüşmesi sonrası, "Kürdistan Irak'ın parçası ve umarım öyle kalır" ifadelerini belirterek (Haber 7, 11.02.2016). Irak'ın bütünlüğünden yana olduklarını belirtmiştir. Fakat daha sonra "Kürdistan bölgesi Irak olmadan gelişemeyecek ve Irak tüm bileşenleriyle bütün olmalı" şeklinde sözleriyle olası bir referanduma bakış açılarını dile getirmiştir.

Bölgede ki gelişmelerin Türkiye ekonomisi açısından gösterdiği değişimler ise 2016 yılında ihracat rakamlarında yüzde 24 lük bir düşüş gerçekleşmesidir. Bölgeye ihracat yoğunluğu çok fazla olan Akdeniz İhracatçı Birliği (AKİB), yüzde 37' lik bir azalma gerçekleştiğini terör ve güvenlik problemlerinin artmasına bağlı olarak artan lojistik rakamlarının krizden en çok zarar gören Mersin serbest bölge olduğunu söyleyebiliriz.

Habur sınır kapısının açık olmasına rağmen 2016 yılında artan terör olayları yüzünden petrol fiyatlarının gerilemesine rağmen lojistik fiyatları azalmamış artmıştır. Lojistik fiyatlarının Türkiye rekabet gücü üzerinde etkisi oldukça fazladır. Kilogram başına maliyet önem arz ettiği için ihraç edilen ürünlerde yüksek katma değerli ürünler satmak ve bu ürünlere ait araştırmalar yapmak gerekmektedir.

Ekonomist dergisinde yazan A. Ekim Duran 1 kilogramlık Tük malı yurt dışına 1. 3 dolara giderken Almanya 4. 1 dolara, Japonya'da 3. 5 dolara, Güney Kore'de 3 dolara satılabilmektedir. Duran "Türkiye, 2016 'ya beş yıl sonra ilk kez 10 milyar doların altında ihracatla giriş yaptı. Geçen yıl 20 sanayi sektöründe kg başına ihracat değeri ise yüzde 12 düşerek ortalama 1,3 dolara geriledi. Bu en açık ifade ile daha fazla ürünü daha düşük fiyata ihraç ettik. İhracatçılar, kg başına fiyatları artırmak için AR-GE yatırımlarına önem verirken, yeni pazarlarda daha etkin şekilde yer alma peşinde" şeklinde ifade etmekte ve Dünya ticaretinin durağanlaştığı bu dönemde ihracatçılar gözünü İran ve Körfez Ülkelerine diktiğini belirtmektedir (Duran, 2016). Türkiye İran ile münasebetlerinde Kuzey Irak Bölgesel Yönetimini hesaba katarak faaliyetlerinde 2008 yılında krizden başarılı sayılabilecek çıkışını yine aynı strateji ve yöntemlerle düzlüğe çıkartabilir.

AR-GE çalışmaları ile bankacılık, finans ve otomotiv sektöründe yapılacak çalışmalar ile ihracat rakamları yukarı çekilebileceği gibi daha yüksek fiyatlı ürünler elde edilebilir. Otomotiv de her ne kadar Türkiye'nin otomobili olmasa da yedek parça ve lastik konusunda azımsanmayacak bir ihracat kalemi bulunmaktadır. Otomotiv yedek parçası ve mobilya konusunda Bursa İhracatçılar Birliği lokomotif konumdadır.

Kuzey Irak'ta özellikle Erbil'de birçok fuar çalışması yapılmaktadır. Erbil ikinci bir Dubai yapma çalışmaları içinde fuarcılığın önemini anlayan KYB' liler bu çalışmaları artırmışlardır. Erbil ikinci Dubai yaparken, sadece birebir kopyası değil aynı zamanda bir ticaret merkezi yapmanın da gerekliliği önem kazanmaktadır. Erbil'de yabancılara konut satmak için yakın zamanda yapılan 'Erbil Real Expo' fuarı bunlara en güzel örnektir. 01-04 Aralık 2015 tarihleri arasında gerçekleşen fuar Türkiye'den giden yatırımcıların Türkiye'den mülk satmak ve yine Erbil'den yabancılara mülk satmak için çok büyük avantajlar sağlamıştır.

Tüm verilerden elde ettiğimiz sonuç Türkiye Irak'ın yapılanmasında önemi ve rolünün çok olduğu hatta güvenlik ve ekonomik işleyişin tıkanmasından Türkiye'nin de etkilendiğini söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Bulut, F. ,1992. *Dar üçgende üç isyan Kürdistan'da etnik çatışmalar*. 1.Baskı. İstanbul: Belge Yayınları. Sayfa 16-19

Davutoğlu, A. ,2001. Stratejik derinlik. 70.Baskı. İstanbul: Küre Yayınları. Sayfa 53

Karaca, O. ,2007. Lozan'dan bugüne Musul-Kerkük meselesi ve Kuzey Irak. 1.Baskı: İstanbul: Resital Yayınevi. Sayfa 25-26

Tunçdilek, N. ,1971. Güneybatı Asya (fiziki ortam). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları. Sayfa 2

Sürekli Yayınlar

BALCI, A. , *Analiz*. Haziran 2014 SETA Yayınları sayfa 97

Duran, A. Ekin Ekonomist Dergisi /haber sf. 30, 7 Şubat 2016 sayı:2016/6

Dündar, C. ,1999.*Özal-Apo pazarlığının iç yüzü*. Sabah Gazetesi:5 Haziran 1999

Ekinci, İ. ,2014. *Irak'ta 70'e yakın inşaat durdu*. Dünya gazetesi:03.09.2014

<http://www.dunya.com/guncel/irakta-70e-yakin-insaati-durdu-237856h.htm>

Şahin, K. ,2009. *Türk inşaat firmaları Erbil'e akın etti*. Milliyet Gazetesi:27 Kasım 2009

Yılmaz, Serpil. *Erbil'in en lüks oteli Kempinski için yapıldı, Divan olarak açıldı* ww
htgazete.com.tr 04 Mayıs 2012

www.haber7.com, *Irak başbakanı İbadi'den Kürdistan çıkışı*, Ortadoğu 11.02.2016

www.milliyet.com.tr/Ekonomi/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetayArsiv

Diğer Yayınlar

AGE resmi web sitesi. (2007). *Havalanı Proje ve İnşaatı*. şubat 22, 2016 tarihinde [www.age.com.tr: www.age.com.tr/TR/Proje-Detay](http://www.age.com.tr/TR/Proje-Detay) adresinden alındı

AlJazeeraTürk. 8 Ocak 2015 Küresel Ekonomi
<http://www.aljazeera.com.tr/haber/kuzey-irakta-1351-turk-sirketi>

AKİB GÜNDEM, *Irak Türk ihracatçısına emanet*, 29 Kasım 2012
<http://www.akib.org.tr/tr/akib-gundem-irak-turk-ihracatcisina-emanet.html>

Balcı, A. , *Türkiye 'nin Irak politikası*, 2012, Sakarya Üniversitesi makale

BBC Türkçe Web Sitesi, 2 Şubat 2016, *Türkiye 'de ham petrol ithalatında tarihi rekor*.
http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160202_turkiye_hampetrol_rekoru

bureau veritas. (tarih yok). 5 şubat 2016 tarihinde bureau veritas:
<http://www.bureauveritas.com.tr/home/about-us/our-history/> adresinden alındı.

Dedeman Holding, 2013 Dedeman Holding Tarihçesi
12.02.2016 tarihinde <http://www.dedeman.com.tr/holding.html> adresinden alındı.

Ekometre. (Şubat sayısı 2016). *Şanlıurfa ihracatta yüzde 4,5 büyüdü*. ekometre, s. 4.

Emlak kulisi. (2014, Mayıs 22). *Kuzey Irak'ın en büyük konut projesi " avrocity"*.

Firaret.com, 05.03.2016 Gezi tatil sitesi <http://www.firaret.com/guneydogu-anadolu-bolgesi-otelleri-otel-fiyaatlari/gezilecek-yerler>

Kalkan, S. , 2011. *Politika Analisti, Ekonomi Etütleri*. TEPAV.

SETA 2009, Ankara, *İşgalin 6.yılında Kuzey Irak*. 10.04.2106
<http://arsiv.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=13355&q=isgalin-6-yilinda-kuzey-irak>

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı resmi web sayfası, Dışişleri bakanları listesi
<http://www.mfa.gov.tr/dis-isleri-bakanlari-listesi.tr.mfa>

Özmen, U. , 2010. Irak'ın kuzeyinde kurulması muhtemel Kürt devletinin Türkiye'ye etkileri. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sf.65

Özdemir, Özge Dış piyasalar www.konuttime.com 31.03.2014
<http://konuttimes.com/dis-piyasalar/kuzey-iraki-1500-turk-sirketi-kalkindirdi/36950>

Özmen, U. , 2010. *Irak'ın kuzeyinde kurulması muhtemel Kürt Devletinin Türkiye'ye etkileri*. Ankara.

Uluslararası af örgütü. (2015, ekim 13). Theguardian. 24.02.2016 tarihinde theguardian:<http://www.theguardian.com/world/2015/oct/13/us-backed-kurdish> adresinden alındı

Vergi. tc web sayfası, *Gümrük duvarı örülmeden Irak'a yatırım yapın*
23.03.2016 <http://www.vergi.tc/hb/Gumruk-duvari-orulmeden-Kuzey-Irak'a-yatirim-yapin>